

ESTUDI SOBRE LA SITUACIÓ DELS MATRIMONIS FORÇATS A LA CIUTAT DE BARCELONA

Noelia Igareda

Maria Barcons

Grupo Antígona, drets i societat en perspectiva de gènere (SGR2014_519)

Universitat Autònoma de Barcelona (UAB)

índex

Introducció	4
1. Context de la ciutat de Barcelona.....	8
2. Objectius.....	9
3. Metodologia.....	10
4. Dades de matrimonis forçats.....	15
5. Marc legal i polític dels matrimonis forçats a l'Estat Espanyol i a Catalunya	17
5.1. Dret civil.....	17
5.2. El dret penal aplicable en casos de matrimonis forçats	20
5.3. Lleis d'immigració aplicables en casos de matrimonis forçats	21
5.4. Altres regulacions legals o polítiques públiques a nivell nacional i autonòmic ...	23
6. Legislació, actuació i detecció a nivell europeu	24
6.1. Legislació europea	24
6.2. Legislació estatal penal.....	25
6.3. Legislació estatal civil.....	27
6.4. Legislació estatal administrativa.....	27
6.5. Polítiques públiques a nivell europeu	29
7. Coneixement i formes d'actuació davant els matrimonis forçats a la ciutat de Barcelona.....	31
7.1. Les definicions de matrimonis forçats, matrimonis pactats i matrimonis fraudulents.....	31
7.2. Raons darrere dels matrimonis forçats: el problema del diagnòstic del fenomen	38
7.3. La identificació o detecció de casos de matrimonis forçats	44
7.4. Formes de prevenció existents i desitjables.....	49
7.5. Actuació dels professionals enfront els casos de matrimonis forçats	53
7.6. Opinió dels professionals sobre les lleis i polítiques públiques existents sobre matrimonis forçats	66
8. Propostes d'estudi sobre prevalença i característiques dels matrimonis forçats a la ciutat de Barcelona. La necessitat d'un protocol d'actuació.....	74
8.1. Necessitat de més dades sobre el fenomen: estudi sobre prevalença i característiques dels matrimonis forçats a la ciutat de Barcelona.....	75
8.2. Necessitat de recollir de manera rutinària informació sobre matrimonis forçats a les entitats de la xarxa comunitària de la ciutat.....	76
8.3. Necessitat de formació als professionals amb responsabilitat en l'atenció de víctimes o potencials víctimes de matrimonis forçats a la ciutat.....	76

8.5. Elaboració d'un protocol de prevenció i intervenció sobre matrimonis forçats a la ciutat	77
8.6. Elaboració de materials i campanyes de sensibilització.....	77
9. Bibliografia.....	78

Introducció

Els **matrimonis forçats (MF)** són aquells en els que falta el consentiment lliure de com a mínim un dels contraents. Un dels cònjuges es veu obligat a contraure matrimoni en contra de la seva voluntat mitjançant la utilització de violència física i psicològica, generalment per part d'algun membre de la pròpia família o comunitat.

Els **matrimonis pactats o concertats** són aquells en el que l'elecció dels contraents ha estat obra de tercers diferents als propis cònjuges, encara que després aquests consentin en casar-se amb qui la seva família o comunitat ha decidit.

Els **matrimonis fraudulents o de conveniència** són aquells que se celebren amb finalitats no explícites de la institució familiar, i generalment finalitats no admeses en l'ordenament jurídic, tot i que ambdós contraents consentin. Per exemple, per aconseguir entrar i residir legalment en territori europeu, aconseguir millors condicions per l'adquisició de la nacionalitat, etc.

No tots els matrimonis concertats són matrimonis forçats, tot i que a vegades la seva distinció es fa difícil, ja que resulta ardu dilucidar si el consentiment d'ambdós contraents ha estat verdaderament lliure. Sí que és cert, que la majoria dels matrimonis forçats van ser prèviament matrimonis concertats o pactats, en els que com a mínim un dels contraents es nega a consumir l'acord¹.

Els matrimonis forçats són un fenomen del que tot just es disposa de dades sobre la seva prevalença a Europa.

Només alguns països recullen estadístiques oficials sobre el número de casos de matrimonis forçats que arriben a agències especialitzades d'atenció a les víctimes de matrimonis forçats, a serveis socials de la xarxa pública o als cossos policials².

Però hi ha consens en considerar que aquestes xifres oficials representen un percentatge mínim del número real de casos de matrimonis forçats existents realment en aquests països. Les diferents investigacions realitzades a Europa constaten les

¹ Aquestes definicions estan extretes de l'informe de la Unió Europea "Addressing forced marriages in the EU: legal provisions and promising practices".

² Alemanya recull les estadístiques penals de matrimonis forçats des de que és delictes i en el Regne Unit el número d'ordres de protecció per matrimonis forçats emeses (FRA, 2014:11).

grans dificultats i els nombroses obstacles que les víctimes tenen per acudir a aquests dispositius en busca d'ajuda, tant per evitar un matrimoni forçat com per escapar d'un matrimoni forçat ja consumat (FRA, 2014: 11).

Per això, i amb la finalitat de tenir dades quantitatives que permetin obtenir un coneixement sobre la magnitud i la prevalença d'aquest problema, s'han portat a terme diverses (però escasses) investigacions en alguns països europeus, limitant-se en alguns casos a àrees geogràfiques amb una forta presència de comunitats immigrants en les quals es té coneixement que els matrimonis forçats poden ser una pràctica habitual³.

El matrimoni forçat està considerat una greu violació dels drets humans de les persones que el pateixen, ja que va en contra del dret fonamental a contraure matrimoni de manera lliure i en igualtat (art.16.1.b de la Convenció per a l'Eliminació de tota forma de Discriminació contra la Dona, CEDAW; art. 9 de la Carta Europea de Drets Humans).

A més a més les dones es troben sobre representades entre les víctimes, i les conseqüències que té un matrimoni forçat té un fort impacte de gènere, d'aquí que es consideri una forma de violència contra les dones i en concret, una forma de tràfic d'éssers humans⁴.

Igualment en el sí de la Unió Europea la Directiva 2011/36/EU relativa a la prevenció i lluita contra la tràfic d'essers humans i la protecció de les víctimes, considera els matrimonis forçats com una forma de tràfic d'essers humans, i obliga a la seva tipificació penal.

Aquest marc legal ha fet que nombrosos països han convertit els matrimonis forçats en una forma de delictes, o una forma de tràfic d'essers humans també tipificada penalment. Igualment hi ha països que han elaborat polítiques públiques de prevenció o actuació enfront els matrimonis forçats.

³ Per exemple l'estudi en el Regne Unit (Kazimirski et al. 2009).

⁴ Articles 32, 37 i 59.4 del Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra les dones i la violència domèstica (Convenció d'Istanbul).

En el cas de l'estat espanyol, recentment ha entrat en vigor una reforma del Codi Penal (CP)⁵ que recull els matrimonis forçats com un delict de coaccions (art. Art. 172 Bis CP)⁶ i també l'inclou com una forma de tràfic d'essers humans en el nou article Art. 177 Bis de tràfic d'essers humans⁷.

No existeixen polítiques públiques en l'àmbit estatal, ni tampoc autonòmic de prevenció o actuació enfront els matrimonis forçats.

A Catalunya, des del 2009 existeix un protocol dels Mossos d'Esquadra per als matrimonis forçats⁸, i des del 2014 existeix un protocol d'actuació multidisciplinari de la comarca de Girona⁹.

⁵ Llei Orgànica 1/2015, de 30 de març, per la que es modifica la Llei Orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal.

⁶ Artículo 172 bis.

1. El que con intimidación grave o violencia compeliere a otra persona a contraer matrimonio será castigado con una pena de prisión de seis meses a tres años y seis meses o con multa de doce a veinticuatro meses, según la gravedad de la coacción o de los medios empleados.

2. La misma pena se impondrá a quien, con la finalidad de cometer los hechos a que se refiere el apartado anterior, utilice violencia, intimidación grave o engaño para forzar a otro a abandonar el territorio español o a no regresar al mismo.

3. Las penas se impondrán en su mitad superior cuando la víctima fuera menor de edad.

⁷ Art. 177 Bis

«1.Será castigado con la pena de cinco a ocho años de prisión como reo de trata de seres humanos el

que, sea en territorio español, sea desde España, en tránsito o con destino a ella, empleando violencia, intimidación o engaño, o abusando de una situación de superioridad o de necesidad o de vulnerabilidad de la víctima nacional o extranjera, o mediante la entrega o recepción de pagos o beneficios para lograr el consentimiento de la persona que poseyera el control sobre la víctima, la captare, transportare, trasladare, acogiere, o recibiere, incluido el intercambio o transferencia de control sobre esas personas, con cualquiera de las finalidades siguientes:

a) La imposición de trabajo o de servicios forzados, la esclavitud o prácticas similares a la esclavitud, a la servidumbre o a la mendicidad.

b) La explotación sexual, incluyendo la pornografía.

c) La explotación para realizar actividades delictivas.

d) La extracción de sus órganos corporales.

e) La celebración de matrimonios forzados.

Existe una situación de necesidad o vulnerabilidad cuando la persona en cuestión no tiene otra alternativa, real o aceptable, que someterse al abuso.»

«4.Se impondrá la pena superior en grado a la prevista en el apartado primero de este artículo cuando:

a) se hubiera puesto en peligro la vida o la integridad física o psíquica de las personas objeto del delito;

b) la víctima sea especialmente vulnerable por razón de enfermedad, estado gestacional, discapacidad o situación personal, o sea menor de edad.

Si concurrirere más de una circunstancia se impondrá la pena en su mitad superior.»

⁸ Protocol català de Prevenció i atenció als matrimonis forçats, juny 2009.

⁹ Protocol per a l'abordatge dels matrimonis forçats a la demarcació de Girona, desembre 2014.

Tant els protocols policials com les úniques estadístiques de les que es disposen sobre matrimonis forçats a Catalunya, estan emparades per la Llei catalana 5/2008, del 24 abril, sobre el dret de les dones a eradicar la violència masclista, que reconeix els matrimonis forçats com una forma de violència en l'àmbit comunitari (art. 5.4.e).

Malgrat aquestes experiències pioneres d'actuació legal i política enfront els matrimonis forçats a Catalunya, una primera investigació sobre aquest fenomen a Catalunya¹⁰, en el marc d'un projecte europeu sobre les respostes legals enfront els matrimonis forçats com una forma de tràfic d'éssers humans, ha permès mostrar l'escàs coneixement sociodemogràfic, i l'experiència d'alguns professionals que treballen estretament amb certes comunitats, fan presagiar que els matrimonis forçats es un fenomen molt més freqüent a la nostra societat del que la ciutadania i els poders públics són conscients¹¹.

¹⁰ Projecte MATRIFOR: "Approaching forced marriage as a new form of trafficking in human beings in Europe" finançat per la Comissió Europea en el marc del programa *Prevention of and fight against Crime*, liderat pel Grup Antígona de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

¹¹ Sobre els resultats d'aquest projecte veure www.matrifor.eu/project

1. Context de la ciutat de Barcelona

La ciutat de Barcelona té un total de 262.233 persones residents estrangeres empadronades a la ciutat de Barcelona, que representen el 16,3% del total de la població. Un 51,1% són homes i un 48,9% són dones.

Segons el lloc d'origen, unes 2.821 (41% dones) d'Orient mitjà, 47.040 (35,4% dones) d'Àsia central, 9.522 (56,6% dones) del sud-est asiàtic, 1618 (54,1% dones) del Japó pel que fa a Àsia; 15.012 (40,4% dones) d'Àfrica del nord i Magrib, 3.821 (29% dones) d'Àfrica subsahariana, 644 (43% dones) d'Àfrica central i meridional pel que fa a Àfrica; 4.269 (50,6%) d'Amèrica del nord, 20.208 (61,6% dones) d'Amèrica central, 56.046 (55%) dones) d'Amèrica del sud pel que fa a Amèrica; 80.656 (48,9% dones) de la Unió Europea, 15.193 (59,6% dones) d'Europa central i oriental, 1.792 (50,6% dones) de la resta d'Europa pel que fa a Europa; 386 (44% dones) d'Oceania; 205 (55,1% dones) d'Apàtrides i altres països¹².

Pel que fa a les nacionalitats amb major nombre de persones trobem les següents: 19.414 (24,5% dones) de Pakistan, 17.487 (50,7% dones) de Xina, 12.601 (42,2% dones) del Marroc, 8.491 (56,2% dones) de Filipines, 7.062 (53,57% dones) Romania, 5.840 (68,70% dones) de Rússia, 5.105 (28,12%) de l'Índia, 3.439 (24,41% dones) de Bangladesh, 3.385 (58,76% dones) d'Ucraïna, 1.182 (17,79% dones) de Senegal i 1.095 (25,94 % dones) del Nepal.

Segons els barris de la ciutat, el 42.255 (16,1%) de residents estrangeres viuen a Ciutat Vella, el 47.663 (18,2%) a l'Eixample, el 34.983 (13,3%) a Sant Martí, el 33.140 (12,6%) a Sants-Montjuïc, el 23.771 (9,1%) a Nou Barris, el 18.854 (7,2%) a Horta-Guinardó, el 17.791 (6,8%) a Gràcia, el 16.439 (6,3%) a Sant Andreu, el 16.199 (6,2%) a Sarrià-Sant Gervasi, el 8.726 (3,3%) a Les Corts.

El Raval concentra 22.576 residents estrangeres que suposa un 8,6% respecte la població estrangera de la ciutat de Barcelona i un 47,9% respecte la població total del districte. El barri Gòtic concentra 6.167 residents estrangeres que suposa un 2,4% respecte la població estrangera i un 41,1% respecte la població total del barri. I Sant Pere, Santa Caterina i la Ribera concentra 8.811 residents estrangeres que suposa un 3,4% de la població estrangera i un 39,2% del total de la població de barri.

¹² Font: Lectura del Padró Municipal d'Habitants. Gener 2015. Departament d'Estadística. Ajuntament de Barcelona.

Un 11,5% de les residents estrangeres a la ciutat tenen entre 0 -14 anys d'edat (47,9% nenes), l'11,1% entre 15-24 anys (48,7% noies), el 47,5% entre 25-39 anys (49,8% dones), el 26,9% entre 40 i 64 anys (49,4% dones) i el 3% tenen 65 anys i més (58,4% dones). En total, l'edat mitjana de la població és de 33,3 anys d'edat.

Existeixen 504 matrimonis en què ambdós cònjuges són estrangers, que suposen el 8,9% del total de matrimonis de la ciutat de Barcelona (any 2013). L'edat mitjana dels conjugues estrangers és de 33,8 anys.

2. Objectius

L'objectiu d'aquest estudi és obtenir dades sobre les característiques del fenomen dels matrimonis forçats i el seu coneixement per part dels agents de l'administració pública i de la societat civil a la ciutat de Barcelona per poder avançar en l'estudi de la seva prevalença i en propostes d'actuació futures.

Els objectius específics han estat:

1. Anàlisi de les experiències d'altres països en legislació, actuació i detecció del fenomen dels matrimonis forçats, especialment en l'àmbit de la Unió Europea.
2. Estudi sobre el coneixement i les formes d'actuació en la prevenció i atenció als matrimonis forçats d'agents de l'administració pública a la ciutat de Barcelona (des de serveis socials, infància, sanitat, educació, administració de justícia i cossos de seguretat).
3. Estudi sobre el coneixement i les formes d'actuació en la prevenció i atenció als matrimonis forçats d'agents de la societat civil: associacions d'immigrants, associacions de dones, ONGs dedicats a infància, joves, entitats amb intervencions en matèria de violència de gènere, etc.
4. Anàlisi dels principals instruments legals i polítiques sobre matrimonis forçats: Codi Penal, Llei catalana 5/2008, de 24 abril, sobre el dret de les dones a eradicar la violència masclista, Protocol català de Prevenció i atenció als matrimonis forçats dels mossos d'esquadra i Protocol per a l'abordatge dels matrimonis forçats a la demarcació de Girona.

5. Elaboració de les primeres propostes d'estudi sobre la prevalença i característiques dels matrimonis forçats a la ciutat de Barcelona, que serveixin com a base empírica per a l'elaboració d'un protocol d'actuació interdisciplinari de prevenció i actuació enfront els matrimonis forçats.

3. Metodologia

Per aconseguir els objectius prèviament anunciats, la metodologia ha estat doble: per una banda, s'ha dut a terme un anàlisi documental de les diferents investigacions en altres països europeus que incloguin estimacions quantitatives sobre la prevalença dels matrimonis forçats en la seva població, així com els diferents instruments legals i polítics utilitzats en la seva prevenció i atenció integral.

S'han realitzat 34 entrevistes a agents socials d'entitats/associacions i a professionals i responsables de diferents serveis de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya de diversos àmbits (sanitari, social, jurídic, policial, immigració, entitats especialitzades en violències masclistes, representants d'associacions de dones), considerats coneixedors de la realitat dels matrimonis forçats i/o amb opinió sobre la temàtica.

Han estat entrevistes semiestructurades adaptades a la realitat i l'experiència de les entitats professionals i responsables de l'Ajuntament de Barcelona i de la Generalitat de Catalunya escollits per a la investigació.

Els perfils entrevistats són els següents:

- **14 professionals d'entitats/ONG's/associacions**
 - 6 especialitat en immigració
 - 1 especialitat immigració/infància/joventut
 - 3 especialitat en tràfic d'éssers humans amb finalitats d'explotació sexual
 - 1 especialista en violències masclistes
 - 2 especialistes àmbit social
 - 1 especialista àmbit jurídic

- **6 professionals de l'àmbit policial**
 - 4 mossos d'esquadra
 - 2 guàrdia urbana

- **2 professionals de l'àmbit sanitari**
- **2 professionals de l'àmbit educatiu**
- **5 professionals de la xarxa comunitària**
 - 1 programa municipal del barri Besòs i districte de Sant Martí
 - 1 comissió d'immigració, interculturalitat i diversitat
 - 1 Institut Català de les Dones
 - 1 PIAD Nou Barris
 - 1 Consorci de Serveis Socials del Raval
- **Altres professionals**
 - 1 Oficina d'Afers Religiosos (OAR)
 - 1 Universitat de Vic / UOC
 - 1 Agència pels Drets Civils i la No Discriminació (OND)
 - 1 Fiscalia de Menors
 - 1 Fiscalia Violència contra la Dona

El treball de camp que es presenta a continuació és el segon elaborat a l'estat espanyol i concretament a Catalunya sobre la problemàtica dels MF i, per tant, és una recerca pionera a nivell local, autonòmic i estatal. Les dades obtingudes representen una font de coneixement essencial per a poder elaborar un diagnòstic dels MF a la ciutat de Barcelona. Al nostre territori no es disposen d'anàlisis socio-jurídics del fenomen del MF a excepció del projecte europeu MATRIFOR elaborat per Antígona (UAB) en el període 2013-2015. Cal apuntar que el present diagnòstic amb l'ampli treball de camp és el primer elaborat a nivell local a tot l'estat.

Cal destacar les dificultats y obstacles que ha suposat l'obtenció de les entrevistes a professionals tant d'entitats com de l'administració pública per diversos motius:

- En nombrosos casos no hem rebut resposta per part dels serveis i entitats contactats, fet que pot atribuir-se a la desconexió de la problemàtica dels MF, fins i tot de serveis i/o entitats especialitzats en violències masclistes i/o especialistes amb persones immigrants. Alguns d'aquests serveis o entitats haurien de ser pioners en coneixements i accions tenint en compte als col·lectius amb els que treballen (dones, dones víctimes de violències masclistes, dones immigrants, entre d'altres), la suposada coneixença i aplicació de la llei 5/2008, la recent tipificació del CP i les diverses directives de la UE sobre la temàtica. Un exemple n'és el SARA (Servei d'Atenció, Recuperació i Acollida).

- Desconeixença de la problemàtica dels MF per la majoria de professionals contactats segons la seva opinió manifesta per correu electrònic i/o telefònicament i que, per tant, han refusat ser entrevistats. Fins i tot han, en alguns casos, s'ha afirmat no haver detectat mai cap MF en el/s col·lectiu/s als quals es dirigeix el servei/entitat ni la sospita. Un exemple en són: Pla municipal LGTBI de l'Ajuntament de Barcelona, el Servei d'Atenció a la Infància i a les Dones de l'Ajuntament de Barcelona i el Centre per la Igualtat i Recursos per a les Dones (CIRD).
- Alguns serveis i entitats han mostrat certes reticències a ser entrevistats i han ajornat entrevistes i, per tant, no s'han pogut realitzar a temps per a incloure-les en la recerca presentada. És el cas de la Síndica de Greuges de l'Ajuntament de Barcelona, de SAS-ABITS i PIAD Ciutat Vella.
- Degut a la desconeixença de la problemàtica del MF per la majoria de professionals entrevistats, el guió de l'entrevista s'ha hagut d'adaptar a cada entrevista per la impossibilitat de resposta de les persones entrevistades, així com adaptar els temps d'entrevistes i la simple reflexió de definició de MF per intentar esbrinar si en alguns casos atesos pel servei/entitat són MF i per la manca de coneixements i formació no s'han identificat mai com a tal VM i vulneració de drets humans.
- La majoria de professionals d'entitats/ONG/associacions no han detectat mai cap cas de MF i, per tant, un gran nombre d'entrevistes s'han centrat en recollir valoracions respecte a legislacions, polítiques públiques, desconeixement del fenomen i manca de formació a professionals de tots els àmbits en comptes d'analitzar l'actuació en casos de MF del propi servei/entitat.

Número	Perfil	Càrrec/formació	Entitat/administració	Data entrevista	Duració	Codi
1	Entitat immigració/infància/joventut	Advocat social	Associació Noves Vies	07/10/2015	0:45:16	E01
2	Entitat tràfic d'éssers humans amb finalitat d'explotació sexual	Directora	Genera	08/10/2015	0:50:44	E02
3	Entitat violències masclistes	Jurista	Fundació SURT	06/10/2015	0:38:32	E03
4	Entitat immigració	Membre	Amalipen, Grup de Dones de la Fundació Secretariado Gitano	08/10/2015	0:55:51	E04
5	Entitat immigració	Presidenta	Associació de Dones Immigrants Subsaharianes (ADIS)	07/10/2015	0:54:53	E05
6	Entitat immigració	Secretària	Associació intercultural Diàlegs de Dona	15/10/2015	1:10:32	E06
7	Entitat tràfic d'éssers humans amb finalitat d'explotació sexual	Coordinadora/psicòloga	Mujer Frontera	16/10/2015	1:10:16	E07
8	Entitat immigració	Membre ACESOP	ACESOP	21/12/2015	0:36:33	E08
9	Entitat social	Antropòloga i sociòloga col·laboradora	FICAT	17/12/2015	0:54:51	E09
10	Entitat social	Jurista col·laboradora	FICAT	17/12/2015	0:23:08	E10
11	Entitat juristes	Jurista torn ofici BCN	Dones Juristes	25/01/2016	no gravació	E11
12	Entitat immigració	Presidenta	ACESOP	18/01/2016	no gravació	E12
13	Entitat tràfic d'éssers humans amb finalitat d'explotació sexual	Treballadora social	SICAR	20/01/2016	1:50:53	E13
14	Entitat immigració	Jurista	CCAR	27/01/2016	0:50:24	E14
15	Policial	Agent	GRAV dels Mossos d'Esquadra	13/11/2015	0:45:27	P01
16	Policial	Agent	GRAV dels Mossos d'Esquadra	13/11/2015	0:45:27	P02
17	Policial	Agent	GRAV dels Mossos d'Esquadra	13/11/2015	0:45:27	P03
18	Policial	Agent	GRAV dels Mossos d'Esquadra	13/11/2015	0:45:27	P04
19	Policial	Caporal	Guàrdia Urbana	23/10/2015	0:42:46	P05
20	Policial	Sargent	Guàrdia Urbana	23/10/2015	0:42:46	P06
21	Educatiu	Jurista	Direcció General d'atenció a la víctima.	06/11/2015	1:15:28	ED01

Número	Perfil	Càrrec/formació	Entitat/administració	Data entrevista	Duració	Codi
Departament de Benestar social i Família.						
22	Educatiu	Professora secundària	Departament d'Ensenyament de la Generalitat de Catalunya	27/01/2016	0:41:25	ED02
23	Sanitari	Tècnica	Consorci Sanitari de Barcelona	16/12/2015	1:07:05	S01
24	Sanitari	Infermera	Hospital Vall d'Hebron de Barcelona	27/01/2016	no gravació	S02
25	Xarxa comunitària	Coordinadora Projecte Dones Paquistaneses Districte Sant Martí	Programa municipal barri Besòs i districte Sant Martí	21/01/2016	0:29:59	X01
26	Xarxa comunitària	Comissionada	Comissió d'Immigració, Interculturalitat i Diversitat Drets de Ciutadania, Participació i Transparència del Ajuntament de Barcelona	17/12/2015	1:01:09	X02
27	Xarxa comunitària	Tècnica	Institut Català de les Dones Àrea de Planificació i Seguiment del Pla d'Actuació del Govern. Programa d'intervenció Integral contra la Violència Masclista.	12/01/2015	0:24:31	X03
28	Xarxa comunitària	Tècnica PIAD Nou Barris	PIAD Nou Barris CSS Nou Barris	15/01/2016	0:24:47	X04
29	Xarxa comunitària	Directora CSS Raval Nord	CSS Raval	21/12/15	0:55:48	X05
30	Oficina Afers Religiosos	Tècnica	Oficina d'Afers Religiosos	28/10/15	0:19:09	OAR
31	Investigadora experta	Tècnica	Universitat de Vic / UOC	13/01/2016	0:34:65	IE
32	Oficina per a la No Discriminació	Tècnica	Oficina per a la No Discriminació – Ajuntament de Barcelona	29/10/2015	0:39:29	OND
33	Fiscalia de Menors	Fiscal	Fiscalia de Menors	22/01/2016	no gravació	FM
34	Fiscalia Violència contra la Dona	Fiscal	Fiscal Violència contra la Dona	16/11/2015	0:19:38	FVD

Font: Elaboració pròpia

4. Dades de matrimonis forçats

A l'estat espanyol només existeixen les estadístiques de matrimonis forçats dels cossos policials de Catalunya (Mossos d'Esquadra), i limitades a la Comunitat autònoma de Catalunya (CAC), des de que la llei catalana de violència masclista va reconèixer el matrimoni forçat com una forma de violència de gènere en l'àmbit comunitari i, per tant, els cossos policials van estar obligats a registrar més específicament els casos que els arribaven.

Avui en dia, els matrimonis concertats són comuns entre algunes comunitats d'Àsia, Orient Mitjà, Àfrica¹³ i entre algunes comunitats romanís¹⁴.

També és difícil vincular els matrimonis forçats a una cultura determinada, comunitat o país. En primer lloc, perquè aquest tipus de matrimoni forçat no es pot generalitzar a tota una comunitat, cultura o país, i en segon lloc, perquè l'objectiu, forma i característiques del matrimoni en sí ha estat dinàmic i s'ha desenvolupat al llarg del temps, tant en la nostra societat, i també en aquestes comunitats ara presents al nostre país¹⁵. Per exemple, en la nostra cultura occidental podem trobar molts exemples, i molt recent, de matrimonis concertats, i de matrimonis fins i tot forçats¹⁶, com els matrimonis d'estat, matrimonis quan la dona queda embarassada, o el matrimoni com l'única manera de les dones de viure en

¹³ No totes les societats practiquen el matrimoni forçat, però és freqüent en certes comunitats i grups ètnics de la Xina, Índia, Pakistan, Turquia, Iran, Afganistan, Iraq, Marroc, Senegal i Gàmbia, entre d'altres.

¹⁴ ELVIRA BENAYAS, 2010, p. 708.

¹⁵ Malgrat aquestes clarificacions, per exemple a l'estat espanyol (d'acord amb l'Institut Nacional d'Estadística - 2013), hi ha importants comunitats de països en els quals els matrimonis concertats són comuns (i en conseqüència, possiblement hi tinguin cabuda els matrimonis forçats): Marroc (186.316 dones entre 16-44 anys); Xina (53.376 dones entre 16-44 anys); Pakistan (10.175 dones entre 16-44 anys); Senegal (7.658 dones entre 16-44 anys); Nigèria (13.426 dones entre 16-44 anys); Índia (7.297 dones entre 16-44 anys); Mali (1.644 dones entre 16-44 anys); Gambia (2.735 dones entre 16-44 anys); Bangladesh (1.838 dones entre 16-44 anys)

¹⁶ El matrimoni a Europa des de l'Edat Mitjana fins al segle XVIII era una institució política i econòmica, que no tenia res a veure amb l'amor (el matrimoni era massa important per deixar-lo en mans dels sentiments). En altes classes socials, el dot de la dona era amb freqüència la transacció econòmica més gran que un home rebria en tota la seva vida. I també era el cas entre les classes socials més baixes, fins i tot si les quantitats eren molt més baixes (BRIONES MARTÍNEZ, 2009, p. 1).

un temps en què no tenien l'oportunitat d'accedir a l'educació o a la independència econòmica.

Las úniques dades són les recollides pels Mossos d'Esquadra a Catalunya. A continuació assenyalarem les dades de la Regió Policial Metropolitana de Barcelona dins de les dades totals de Catalunya:

Al 2009: 13 casos (7 menors i 6 majors), dels quals 2 casos són detectats a la Regió Policial Metropolitana de Barcelona (1 menor i 1 adulta)¹⁷.

Al 2010: 15 casos (8 menors i 7 majors), dels quals 2 casos són detectats a la RP Metropolitana de Barcelona (1 menor i 1 adulta).

Al 2011: 21 casos (13 menors i 8 majors), dels quals 3 casos són detectats a la RP Metropolitana de Barcelona (2 menors i 1 adulta).

Al 2012: 16 casos (12 menors i 4 adultes), dels quals 4 casos són detectats a la RP Metropolitana de Barcelona (3 menors i 1 adulta).

Al 2013: 26 casos de MF (15 menors i 11 adultes), dels quals 7 casos són detectats a la RP Metropolitana de Barcelona (5 menors i 2 adultes).

Al 2014: 10 casos de MF (6 menors i 4 adultes), dels quals 0 casos detectats a la RP Metropolitana de Barcelona.

Al 2015: 16 casos de MF (8 menors i 8 adultes), dels quals 5 casos són detectats a la RP Metropolitana de Barcelona (1 menor i 4 adultes)¹⁸.

Ens trobem una vegada més amb un exemple de criminalitat que tan sols es visibilitza en la mesura en la que està documentada, tot i saber, de l'important xifra negra amb la que en la major part d'aquest tipus d'activitat delictiva, especialment en el cas de violència de gènere, i per part de comunitats amb poca confiança i relació amb les forces de l'ordre (Igareda, 2015).

¹⁷ Dades de juny a desembre de 2009.

¹⁸ Font: Dades sobre violència masclista – Dones, Departament d'Interior, Generalitat de Catalunya.

Tot i així, les dades amb les que compten altres països europeus amb taxa de població estrangera similars o inferiors a l'espanyola, així com tenint en compte la composició i forta presència d'algunes comunitats estrangeres on se sap que és molt comú el fenomen dels matrimonis pactats o concertats, sorprèn la falta de visibilitat i el desconeixement per part dels poders públics, i de la societat en general d'aquest problema.

5. Marc legal i polític dels matrimonis forçats a l'Estat Espanyol i a Catalunya

5.1. Dret civil

No hi ha una menció específica al matrimoni forçat en el dret civil espanyol.

No obstant això, hi ha algunes regles aplicables en els casos de matrimonis forçats (per exemple: les lleis sobre les condicions per obtenir el matrimoni, l'edat de consentiment, com declarar nul un matrimoni si el consentiment no és vàlid, les regulacions sobre els matrimonis religiosos, civils).

La llei espanyola exigeix el lliure consentiment de tots dos cònjuges per casar-se, i la nul·litat de qualsevol condició o clàusula que s'afegeix al contracte de matrimoni (articles 45 i 48 del Codi Civil espanyol).

També es requereix una edat mínima de 18 anys per casar-se, tot i que també permet que dels 16 als 18 anys, si la persona rep l'autorització dels pares (ha estat recentment eliminat de la possibilitat de contraure matrimoni de 14 a 16 anys d'edat, amb l'autorització d'un jutge).

El matrimoni sense el consentiment lliure d'almenys un dels cònjuges pot ser declarat nul (article 73 del Codi Civil espanyol). Es pot considerar com una de les causes d'aquesta manca de consentiment: l'error, la violència, la intimidació o la intenció de cometre un delictes (article 1265 del Codi Civil espanyol). Hi ha un període d'un any per sol·licitar la nul·litat del matrimoni des del moment en què el matrimoni es va dur a terme.

Els matrimonis que van tenir lloc sota religions registrades cerimònies es donen efectes civils una vegada que estiguin inscrits en el Registre Civil (article 59 del Codi Civil espanyol).

La Instrucció de la Direcció General dels Registres i del Notariat ("Instrucció de la Direcció General de Registres"), de 9 gener 1995 requereix un arxiu anterior quan un dels cònjuges viu a l'estranger. Inclou entrevistes per separat amb cada cònjuge.

Malgrat aquesta norma, en general s'aplica la presumpció de bona fe i la garantia del dret a contreure matrimoni com un dret fonamental, que no s'ha de limitar a menys que hi hagi una raonable certesa i absoluta que hi ha una falta de consentiment en el matrimoni.

A més, sempre hi ha la possibilitat de sol·licitar la nul·litat matrimonial pel Ministeri Públic (article 74 del Codi Civil espanyol).

És rellevant subratllar la importància del consentiment en la regulació legal de la institució matrimonial. La seva constitució, vàlidesa o no s'articula al voltant únicament de la prestació d'un consentiment lliure. És difícil parlar d'un consentiment lliure i ple en el matrimoni degut a que el paràmetre de mesura és un individu autònom, independent, racional, que està per sobre de condicionants de classe, gènere i raça¹⁹. No només les dones estrangeres poden arribar a estar en una situació de desigualtat social, econòmica i de gènere com per dubtar de que es trobi en una situació de vertadera llibertat per prestar lliure i conscientment el seu consentiment matrimonial.

Aquest consentiment matrimonial ha estat criticat tant per feministes occidentals (Pateman 1995, Agra 2000), com per feministes post colonials (Jaggar 2005, Gill y Anitha, 2011, Shariff 2012), les primeres perquè subratllen que s'està agafant com a model de referència a un subjecte baró autònom i autosuficient, independentment de les relacions de gènere opressores i condicionants que en qualsevol societat s'estableixen, i les segones perquè subratllen el diferent significat que té en consentiment i inclòs la institució matrimonial en altres cultures, on el matrimoni representa una aliança entre famílies, un instrument de cohesió social, i per tant, no existeixen consentiments individuals, sinó processos de negociació i de pactes col·lectius. Per exemple en els processos matrimonials del sud est asiàtic, es prioritza el consens enfront el concepte occidental del consentiment lliure. La importància que es concedeix a la família i a la comunitat fa que el procés sigui més complex, ple de ponderacions i negociacions (Shariff 2012).

Una altra qüestió també problemàtica del consentiment és el moment, perquè en el cas dels matrimonis forçats, l'atenció legal es centra en observar si va haver-hi un

¹⁹ Per exemple les crítiques al subjecte autònom i ciutadà de l'Estat de dret que neix de la Il·lustració i en el que es basen les teories contractualistes en autores/rs com RUBIO (2006); AGRA (2000) o Amorós (1992) entre moltes altres.

consentiment lliure en el moment de contraure matrimoni, però moltes dones no poden sortir dels matrimonis, que esdevenen per tant en forçats, després d'ingressar a una vida marital on s'exerceix un fort control sobre els seus rols de gènere, on es troben amb grans dificultats per divorciar-se, tal i com s'analitzarà en l'anàlisi del treball de camp dut a terme en aquesta investigació, i tal com mostren altres investigacions empíriques amb víctimes de matrimonis forçats²⁰.

Igualment és important destacar que en l'aproximació legal a la institució matrimonial en cap llei apareix com a requisit l'existència d'amor (Igareda, 2013: 208) malgrat la consideració social majoritària de què és un element essencial d'un matrimoni legítim i vertader.

L'establiment d'una edat mínima per al matrimoni de 18 anys, i excepcionalment i amb autorització paterna als 16 no té un gran impacte en la prevenció dels matrimonis forçats. En primer lloc perquè d'aquesta manera les nenes podrien ser casades a partir dels 16 anys, i en segon lloc perquè diverses investigacions²¹ han demostrat que moltes vegades les comunitats casen a aquestes nenes a edats inferiors mitjançant les seves pròpies celebracions, malgrat posposin la inscripció legal fins que les lleis ho permeten. Però els cònjuges ja conviuen i moltes vegades tenen fills/es a edats molt precoces.

La possibilitat de nul·litat matrimonial per vici de consentiment és amb prou feines utilitzat per les víctimes de matrimonis forçats per desconeixement, falta de recolzament legal i perquè el termini d'1 anys és massa curt.

²⁰ Projecte MATRIFOR: "Approaching forced marriage as a new form of trafficking in human beings in Europe" finançat per la Comissió Europea en el marc del programa *Prevention of and fight against Crime*, liderat pel Grup Antígona de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), disponible en www.matrifer.eu/project

²¹ Projecte MATRIFOR: "Approaching forced marriage as a new form of trafficking in human beings in Europe" finançat per la Comissió Europea en el marc del programa *Prevention of and fight against Crime*, liderat pel Grup Antígona de la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB).

5.2. El dret penal aplicable en casos de matrimonis forçats

El matrimoni forçat s'ha convertit recentment en un delictes en el Codi Penal espanyol (a causa d'una reforma que va entrar en vigor a l'1 de juliol 2015). El matrimoni forçat s'inclou ara com una forma de tracta d'éssers humans en l'article 177 bis del Codi Penal i com un tipus agreujat de coerció en l'article 172 bis del Codi Penal.

Aquesta doble criminalització és confusa i caldrà esperar l'aplicació i interpretació d'ambdós articles pels tribunals. La possible penalització del matrimoni forçat en el marc de l'article 177 com una forma de tràfic d'éssers humans, té una pena més severa (de 5 a 8 anys de presó), però és necessari complir amb les condicions per ser qualificat com a tracta d'éssers humans (l'ús de la violència, la intimidació o el frau, aprofitant d'una situació de superioritat o de necessitat o vulnerabilitat de la víctima; l'existència d'un pagament o benefici). La víctima d'un delictes de tràfic d'éssers humans pot rebre mesures especials de suport durant i després de la prova, d'acord amb la nova llei espanyola sobre la condició de la víctima, que entrarà en vigor el 27 octubre de 2015. Si el matrimoni forçat no pot ser criminalitzat en virtut d'aquest article de tracta d'éssers humans, hi ha la segona opció de l'article 172 bis. Una possible explicació d'aquesta doble penalització és pels compromisos adoptats per l'Estat espanyol sota la legislació internacional i europea. En primer lloc, l'Estat espanyol havia d'incloure en el codi penal la Directiva de la UE 2011/36/UE del Parlament Europeu i del Consell, de 5 d'abril 2011 on prevenir i combatre el tràfic d'éssers humans i la protecció de les seves víctimes, i se substitueix la Decisió marc 2002 /629/JAI del Consell (Directiva 2011/36/UE), i l'article 177 Bis és una de les conseqüències. En segon lloc, l'Estat espanyol havia d'incloure un nou delictes de matrimoni forçat d'acord amb el Conveni del Consell d'Europa sobre la prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica (Conveni d'Istanbul). El Conveni d'Istanbul va entrar en vigor l'1 d'agost de 2014 i a l'abril del 2014 Espanya el va ratificar. L'article 37.1 de la Convenció d'Istanbul obliga els Estats membres a tipificar com a delictes el matrimoni forçat com una forma de violència contra les dones.

Fins a l'actualitat, no existien aquestes disposicions legals. No obstant això alguns dels comportaments que es cometien en una situació de matrimoni forçat quedava coberta per altres delictes com: delictes contra la llibertat, com per exemple, la detenció il·legal (article 163 del Codi Penal espanyol); segrest (article 164 i següents del Codi Penal espanyol); amenaces (article 169 del Codi Penal espanyol); coaccions (article 172 del Codi Penal

espanyol); tortures i altres delictes contra la integritat moral (article 173 del Codi Penal espanyol).

Els matrimonis forçats també poden constituir els delictes contra la llibertat i indemnitat sexual com, per exemple, el delicte d'agressió sexual (article 178 i següents del Codi Penal espanyol), abusos sexuals (article 181 i següents del Codi Penal espanyol) o violació (article 179 del Codi Penal espanyol).

També pot constituir un delicte de lesions (articles 147 i 148 del Codi Penal espanyol), o en els casos més greus, un delicte d'homicidi (article 138 del Codi Penal espanyol) o d'assassinat (article 139 del Codi Penal espanyol).

5.3. Lleis d'immigració aplicables en casos de matrimonis forçats

La Llei Orgànica 4/2000, d'11 de gener sobre drets i llibertats dels estrangers a Espanya i la seva integració social, estableix el dret a la reagrupació familiar dels estrangers legalment residents a Espanya durant almenys un any, i amb un permís de treball i residència per a un any més (articles 16, 17 i 18).

Els parents que es poden reunificar són:

- El cònjuge de l'estranger, si no es separen (fet o de dret), o si el seu matrimoni no és fraudulent.
- Els seus/seves fills/es menors de 18 anys
- Els seus pares majors de 65 anys sempre que es pugui demostrar la seva dependència de l'estranger (de cures i econòmicament).

Les condicions per a l'exercici d'aquest dret de reagrupació familiar són:

- L'estranger ha tingut un permís de treball i residència d'un, i una renovació d'un any més.
- El / ella ha de tenir una casa, i prou recursos econòmics per cobrir les seves / les seves necessitats i les dels seus / seus parents.

En principi, els familiars reagrupats reben el mateix permís de residència (en el mateix període de temps) que l'estranger/a que ha exercit el seu dret. El/la cònjuge reunificat/da pot aconseguir el seu propi permís de residència quan ell/ella pugui arribar a tenir prou recursos econòmics per cobrir les seves pròpies necessitats.

En cas que l'esposa reunificada sigui víctima de violència de gènere, no és necessari complir amb la condició esmentada. Ella pot aconseguir un permís de treball i residència independent, una vegada que el fiscal aprova una ordre de protecció o quan el Ministeri elabora un informe on s'expliciti que hi ha evidències de violència de gènere (article 19.2)²².

També hi ha una disposició legal especial per a les víctimes del tràfic d'éssers humans (article 59 bis). Hi ha la possibilitat d'obtenir una residència independent i permís de treball si l'estrangera es considera una víctima del tràfic d'éssers humans.

D'acord amb la legislació espanyola en matèria d'asil, les dones víctimes de matrimonis forçats podrien beneficiar-se de la Llei 12/2009, de 30 d'octubre, reguladora del dret d'asil i la protecció subsidiària²³.

²² Això no es pot aplicar als casos de matrimoni forçat, perquè no es considera una forma de violència de gènere.

²³

"Article 2. El dret d'asil.

El dret d'asil és la protecció dels nacionals de tercers països o apàtrides als que l'estatut de refugiat es reconeix en els termes definits en l'article 3 d'aquesta Llei i la Convenció sobre l'Estatut dels Refugiats, fet a Ginebra el 28 de juliol de 1951, i el seu Protocol, signat a Nova York el 31 de gener de 1967"

"Article 6. Acts de persecució.

1. Els actes que es basen en el temor fundat de persecució en el sentit que estableix l'article 3 d'aquesta Llei, han de:

a) ser suficientment greus per la seva naturalesa o caràcter reiterat per a constituir una violació greu dels drets fonamentals, en particular els drets que no poden ser suspesos en virtut del paràgraf segon de l'article 15 del Conveni Europeu per a la Protecció dels Drets dels drets humans i fonamentals Llibertats

o

b) ser una acumulació prou caracteritzada de diverses mesures, incloent violacions dels drets humans, que pugui afectar una persona similar a la que es refereix la lletra a).

2. Els actes de persecució definits en l'apartat un pot tenir, entre altres, de les següents maneres:

a) actes de violència física o mental, inclosos els actes de violència sexual;

b) mesures legislatives, administratives, policials o judicials que siguin discriminatòries en si mateixes o s'apliquin de manera discriminatòria;

d) denegació de tutela judicial que resulta en un càstig desproporcionat o discriminatori derivat;

f) els actes de naturalesa sexual amb adults o nens.

3. Els actes de persecució tal com es defineixen en el present article han d'estar relacionats amb les raons esmentades en l'article següent".

5.4. Altres regulacions legals o polítiques públiques a nivell nacional i autonòmic

A part de la legislació nacional sobre la violència de gènere, la Llei Orgànica 1/2004, de 28 de desembre, de mesures de protecció integral contra la Violència de Gènere, limitada a la violència domèstica (malgrat el títol general), hi ha diferents lleis sobre la violència contra les dones a nivell de la comunitat autònoma de Catalunya).

La Llei catalana 5/2008, de 24 d'abril, sobre el dret de les dones a eradicar la violència masclista, inclou un concepte ampli de la violència masclista, i inclou tots els tipus de violència que les dones pateixen en qualsevol àmbit: en la parella, la família, el treball, a nivell social i comunitari. Els matrimonis forçats s'inclouen com una forma de violència masclista comunitària (article 5.4.E).

També hi ha un Protocol català policial de Prevenció i Atenció de Matrimoni forçat, de juny de 2009. Aquest protocol s'inspira en el model d'Anglaterra, i el seu objectiu és evitar la victimització de les dones i les nenes.

Recentment, s'ha aprovat un nou protocol sobre els matrimonis forçats al territori de Girona (desembre de 2014), que significa, per primera vegada una xarxa de salut, serveis socials, educatius i de les forces policials, l'adopció de mesures per prevenir i actuar davant els casos de matrimoni forçat, encara que limitat al territori de Girona.

6. Legislació, actuació i detecció a nivell europeu

6.1. Legislació europea

La Unió Europea disposa d'alguns instruments jurídics recents que aborden directa o indirectament els matrimonis forçats (FRA, 2014):

La Directiva 2012/29/EU per la que s'estableixen normes mínimes sobre els drets, el recolzament i la protecció de les víctimes de delictes obliga als Estats membres de la UE a garantir que les víctimes de delictes rebin la informació i el recolzament adequat. Inclou el matrimoni forçat com una forma de violència de gènere i, per tant, que les víctimes requereixen recolzament especial i protecció degut a l'alt risc de victimització secundària i repetida, de la intimidació i les represàlies relacionades amb aquest tipus de violència. També reconeix especials mesures de protecció a les víctimes de tràfic d'éssers humans

A l'estat espanyol la transposició d'aquesta directiva ha significat la nova Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delictes, però no inclou les víctimes de matrimonis forçats com a víctimes de violència de gènere, perquè es limita a la definició de violència de gènere de l'ordenament jurídic espanyol, és a dir, víctimes de violència en l'àmbit de la parella. En canvi, si la víctima de matrimonis forçats és reconeguda com a víctima de tràfic d'éssers humans sota el nou article 177 Bis del Codi Penal, sí que tindrà aquestes especials mesures de protecció.

La Directiva 2011/36/UE del Parlament Europeu i del Consell relativa a la prevenció i lluita contra el tràfic d'éssers humans i a la protecció de les víctimes estableix el matrimoni forçat com una forma de tràfic d'éssers humans així com les normes mínimes que s'han d'aplicar a tota la Unió Europea en relació a la prevenció i lluita contra el tràfic d'éssers humans. També preveu disposicions per assistir i protegir les víctimes i adopta un enfocament integral i de drets humans.

Considerar els matrimonis forçats com una nova forma de tràfic d'éssers humans ha reforçat el seu diagnòstic com un problema migratori. Aquesta aproximació als matrimonis forçats no exclou la consideració dels matrimonis forçats com una violació de drets humans. Però la seva inclusió per exemple en informes de les Nacions Unides sobre formes d'esclavitud contemporànies 49, o a la Directiva europea 2011/36/UE del Parlament i el Consell del 5 d'abril de 2011 relativa a la prevenció i lluita contra el tràfic d'éssers humans i a la protecció de les víctimes i per la qual es substitueix la Decisió marc

2002/629/JAI del Consell, té conseqüències en les legislacions i actuacions en matèria de polítiques públiques dels Estats, que tendeixen cada vegada més, a vincular els matrimonis forçats com un problema migratori, i no com una violació de drets humans.

La *Directiva de Reconeixement*²⁴ (2011/95/UE), que defineix les persones que estan en necessitat de protecció internacional i estableix els seus drets i deures, enumera persecució per motius de gènere entre els possibles actes de persecució en l'article 9 (2). Com s'explica a la Secció 2.5, s'entén que el concepte comprèn el matrimoni forçat, tot i que no es menciona expressament en la Directiva.

La *Directiva sobre el dret a la reagrupació familiar* (2003/86/CE), que regula el dret dels nacionals de tercers països que resideixen en un Estat membre de la UE per portar els seus membres de la família, conté mesures específiques per prevenir el matrimoni forçat.

6.2. Legislació estatal penal

Les respostes estatals al fenomen dels matrimonis forçats ha estat variada en els diferents països europeus on els matrimonis forçats han aparegut a l'agenda política. Depenent de quin ha estat el diagnòstic del problema, els diferents Estats membres han optat per respostes legals com si es tractés d'un problema purament migratori, o d'un fenomen associat a certes religions, altres vegades com un problema d'altres cultures, en ocasions com una forma de violència de gènere, o també com una utilització fraudulenta de la institució matrimonial.

Alguns països europeus han combinat varis d'aquests punts de vista en el diagnòstic del problema, i per tant, les respostes legals a vegades han patit certa evolució, o han combinat diferents instruments jurídics de resposta (des de lleis migratòries, fins legislació civil i/o penal).

²⁴ Directiva 2011/95 / UE del Parlament Europeu i del Consell, de 13 de desembre de 2011, per la qual s'estableixen normes relatives als requisits per al reconeixement de nacionals de tercers països o apàtrides com a beneficiaris de protecció internacional, a un estatut uniforme per als refugiats o per a les persones amb dret a protecció subsidiària i al contingut de la protecció concedida.

Algunes de les mesures específiques implementades en alguns estats europeus s'han centrat en tipificar els matrimonis forçats com un delictes específic.

La majoria dels Estats membres de la UE no conceben el matrimoni forçat com un delictes específic, només en set Estats membres (Àustria, Bèlgica²⁵, Croàcia, Xipre, Dinamarca, Alemanya²⁶ i el Regne Unit) de la UE, obligar a una persona a contraure matrimoni contra la seva voluntat és un delictes específic.

En altres Estats membres, el matrimoni forçat pot ser castigat només en la mesura en què constitueix un altre delictes, com la violació, intent de violació, violència física, psicològica, sexual, lesions, maltractaments, assalt, detenció il·legal, violació de la llibertat i la integritat, coacció psicològica, coacció sexual, segrest, delictes contra les persones, contra la integritat sexual o crim d'honor (FRA, 2014).

Per exemple, a Suècia, els matrimonis forçats es castiga com una forma de coacció quan es força a algú a casar-se utilitzant la violència i la coacció. O a França el matrimoni forçat és una circumstància agreujant quan es comet actes violents, tortures o assassinats i la intenció era forçar a aquesta persona a casar-se o contra una persona que es negava a casar-se. També als Països Baixos els matrimonis forçats constitueixen una forma agreujada de coacció que pot ser castigada amb una pena de fins 2 anys de presó.

Però d'una manera o altra la majoria dels països europeus estan obligats a tipificar els matrimonis forçats abans o després. Alguns, perquè són membres de la Unió Europea i la *Directiva 2011/36/UE del Parlament Europeu i del Consell relativa a la prevenció i lluita contra el tràfic d'éssers humans i a la protecció de les víctimes* obliga a la seva tipificació com una nova forma de tràfic d'éssers humans. I altres perquè han subscrit el *Conveni del Consell d'Europa sobre prevenció i lluita contra la violència contra les dones i la violència domèstica* (Conveni Estambul, 2011) que obliga als Estats que han ratificat aquesta Convenció a tipificar als matrimonis forçats com una forma de violència contra les dones.

²⁵ A Bèlgica de manera similar a Espanya existeix un delictes de tràfic d'éssers humans, art. 433 CP (ja existia des de 2005, i es reforma el 2013 per adequar-lo a la Directiva europea) i un delictes de matrimonis forçats (art. 391 CP) ja existia des del 25 d'abril de 2007, 1 mes a 2 anys.

²⁶ A Alemanya, els MF són delictes des del 2011, secció 237 del CP alemany, amb una pena privativa de llibertat de 6 mesos a 5 anys, i en casos menys severes amb una pena privativa de llibertat de fins a 3 anys o una multa.

6.3. Legislació estatal civil

Altres països europeus han optat per modificar els Codis civils per elevar l'edat mínima per contraure matrimoni, a elevar l'edat mínima per tenir relacions sexuals o la modificació de la Regulació sobre la Migració (és el cas de França i el Regne Unit fins als 18 anys, amb excepcions regulades en el seu dret). En general el sistema legal britànic s'ha centrat més en atendre la víctima, i, en canvi, el sistema francès ha posat l'èmfasi en el paper dels funcionaris en detectar casos de matrimonis forçats. Una altra mesura introduïda a França per lluitar contra els matrimonis forçats és que el període per anul·lar el matrimoni era de 6 mesos, i des de 2006 s'ha allargat fins a 5 anys des de la celebració del matrimoni (Clark i Richards, 2008).

6.4. Legislació estatal administrativa

La majoria dels països europeus han optat per mesures legislatives de naturalesa administrativa, inclosa la normativa relacionada amb la immigració, en lloc de les mesures penals. Estats com Bèlgica, Alemanya, Espanya, Dinamarca, Itàlia, els Països Baixos, Portugal i el Regne Unit han introduït normes de reagrupació familiar, que consisteixen en què els estrangers per mantenir la unitat familiar i obtenir el permís de residència del país on vulguin residir habitualment, han de seguir les normes sobre integració de la llei nacional. Així, l'estat pot requerir que el cònjuge que es vulgui reagrupar tingui una determinada edat (Council of Europe, 2005: 49).

Així per exemple, a Dinamarca s'ha elevat a 24 anys, l'edat exigible als estrangers residents legalment en territori danès per reagrupar els seus cònjuges estrangers. A més s'han de complir els següents requisits: dos cònjuges han de tenir més de 24 anys, el matrimoni s'ha de contraure voluntàriament, i els cònjuges no poden pertànyer a la mateixa família, per exemple, no poden ser cosins. El cònjuge que resideixi a Dinamarca ha de demostrar que té habitatge, i prou recursos econòmics per reagrupar a l'altre cònjuge.

A més tots dos cònjuges han de tenir més vincles amb Dinamarca que amb qualsevol altre país. Aquesta política migratòria ha estat criticada per organitzacions de drets humans perquè segurament entra en col·lisió amb drets humans reconeguts

internacionalment, com el dret a tenir una família, recollit a l'article 8 de la Convenció Europea de Drets Humans (Bredal, 2005).

Les iniciatives legals que posen límits o condicions a la reagrupació familiar per evitar una utilització fraudulenta del matrimoni amb fins migratoris s'han d'emmarcar sota la Directiva 2003/86/CE, de 22 de setembre de 2003, que regula el dret de reagrupació familiar. Aquesta Directiva permet l'adopció de mesures dissuasives per a situacions on s'utilitzen els matrimonis forçats com una forma d'obtenir la residència legal en territori europeu (per exemple establiment d'una edat mínima dels contraents, o un termini mínim des de la celebració del matrimoni).

També de vegades s'intervé en legislació migratòria per prevenir els matrimonis forçats, elevat l'edat del cònjuge que vol reagrupar al seu espòs/a nacional d'un tercer país. L'argument darrere d'aquestes mesures és que així les possibles víctimes de matrimonis forçats seran més grans i, per tant, més madures, així com amb major nivell educatiu i capacitat econòmica per no sotmetre a les pressions familiars. Però la majoria dels autors han estat summament crítics amb aquesta mesura. S'ha demostrat que aquestes mesures busquen més controlar els fluxos migratoris que protegir les víctimes, que resulta discriminatori, que per si sol no prevé els matrimonis forçats, que interfereix amb els matrimonis per amor i pot arribar a ser constitutiu de violació dels drets humans de les persones.

El Regne Unit és un dels pocs països que han intentat un via eclèctica, més d'acord amb un model de societat que aspira a ser multicultural. Van rebutjar al seu dia la tipificació del fenomen dels matrimonis forçats, però no per això van deixar de considerar que suposava un greu problema, on els drets humans de les dones podien arribar a estar seriosament vulnerats. A més, van partir d'una àmplia discussió sobre si tots els matrimonis pactats o concertats havien de ser moralment reprovables, o responien a diferències culturals i no a utilitzacions fraudulentes de la institució familiar.

Per això van buscar un sistema legal (Forced Marriage Civil Protection Act 2007) on l'Estat intervingués només per assegurar-se el lliure consentiment de les persones, i el respecte a la seva autonomia i llibertat. L'ordre civil anglesa permet l'adopció de mesures cautelars, i l'accés de la dona al sistema de protecció social, sense necessitat de la denúncia penal i la criminalització de la família i la comunitat.

Aquesta ordre de protecció específica puc sol·licitar de manera paral·lela a les investigacions policials i a altres procediments penals. Si es desobeeix aquesta ordre de protecció, pot existir una pena privativa de llibertat de fins a 2 anys. A més aquesta ordre de protecció pot ser emesa pels jutjats de família. Pot ser sol·licitada tant per la víctima, una tercera part implicada com altres persones autoritzades pel jutge. Els / les menors d'edat també poden sol·licitar-la si tenen un adult que els acompanyi o el seu tutor legal, però fins i tot podrien sols si el jutge els autoritza.

El dret aquí, amb totes les crítiques i imperfeccions que la doctrina anglesa segueix fent a la solució adoptada, intenta en la mesura del possible respondre a la demanda de les dones que volen únicament que l'estat garanteixi el màxim la seva autonomia i llibertat de consentiment. I això passa moltes vegades per dotar de recursos assistencials, residencials o econòmics perquè la dona pugui realment ser lliure i apoderada a l'hora de triar, i no haver de sucumbir a les pressions de la seva família o comunitat. Tot i que el Regne Unit abandonés inicialment el recurs al dret penal per fer front als matrimonis forçats, i triés mesures legals de prevenció i actuació civil i policial, finalment ha adoptat recentment una legislació on s'inclou un nou delictes de matrimonis forçats el març del 2014 (Anti-Social Behaviour, Crime and Policing Bill).

6.5. Polítiques públiques a nivell europeu

A diferència de l'Estat espanyol (a nivell estatal) altres estats com Noruega (Norwegian Ministry of Children and Equality) i el Regne Unit han elaborat plans d'acció per lluitar contra els matrimonis forçats, establint una legislació contra aquests, mesures de prevenció, d'aplicació, d'ajuda i d'investigació sobre el tema. En aquests plans es posa èmfasi al treball amb comunitats, víctimes i governs per superar aquesta pràctica.

A Alemanya i el Regne Unit tenen fins i tot unitats policials específiques de Matrimonis Forçats.

També en altres països, com ara Bèlgica els matrimonis forçats estan inclosos en les polítiques públiques de caràcter estatal de violència de gènere²⁷ o les polítiques públiques de lluita contra el tràfic d'éssers humans²⁸.

²⁷ Plan de Acción para combatir la violencia pareja y otras formas de violencia doméstica (2010-2014).

Però potser el cas més destacable ha estat el Regne Unit, que en moltes qüestions de prevenció i lluita contra els matrimonis forçats ha estat pioner a Europa. El 2005 es va crear una unitat departamental específica per als matrimonis forçats (Forced Marriage Unit) on participaven el Ministeri d'Interior i Ministeri de Assumptes Exteriors i Commonwealth. Aquesta unitat va incloure un número de telèfon d'ajuda (tant per a víctimes com per a professionals), va liderar sessions de formació a professionals així com diverses campanyes i materials de sensibilització.

Tot i així, autores com Gill i Anita (2011) han criticat que les noves formes d'abordar els matrimonis forçats des dels poders públics, solen resultar en detriment d'actuacions preventives. Per exemple, al Regne Unit s'han desenvolupat més instruments legals perquè les dones denunciïn, però després els jutges posen en joc la vida de les dones, imposant un règim de visites dels fills / es al marit. O majors intervencions criminals han anat acompanyades de reduccions en recursos de suport econòmic de dones en aquestes situacions de violència, o de cases d'acollida.

²⁸ Pla d'Acció per combatre la violència en la parella i altres formes de violència domèstica (2010-2014).

7. Coneixement i formes d'actuació davant els matrimonis forçats a la ciutat de Barcelona

Durant el present projecte d'investigació s'han entrevistat un nombre de professionals de la xarxa comunitària i de la societat civil de la ciutat de Barcelona, per analitzar quin era el coneixement que tenen del fenomen dels matrimonis forçats, com identifiquen els casos o amb quines dificultats es troben per dur a terme aquesta identificació, quins són els tipus d'intervenció que posen en marxa en l'àmbit de les seves responsabilitats, així com quines propostes de prevenció, actuació i de mesures legals i de polítiques públiques serien desitjables per abordar el problema .

7.1. Les definicions de matrimonis forçats, matrimonis pactats i matrimonis fraudulents

Una qüestió comuna en els dos grups de professionals entrevistats era estudiar quin grau de coneixement tenen sobre els matrimonis forçats, i altres formes de matrimonis directament relacionats. La finalitat d'aquestes definicions és que suposen realitats diverses, que exigeixen, si fos necessari alguna intervenció per part d'aquests professionals, una intervenció diferent.

En general la gran majoria dels professionals entrevistats tenen una idea clara de què és un matrimoni forçats, aquell en el qual falta el consentiment d'almenys un dels cònjuges, i que rep pressió per part de la seva pròpia família o la comunitat per casar-se.

“Els matrimonis forçats, per mi són quan no hi ha el consentiment de les dues persones, o siguin menors d'edat. Si qualsevol dels dos és menor d'edat, jo el considero forçat” (X03-Institut Català de les Dones).

“Lo importante es ver el resultado, qué sucedió con este matrimonio forzado, en qué momento se volvió forzado. Porqué culturalmente puede ser normal, pero es forzado cuando la situación del matrimonio es lo que no se esperaba. Se tienen que ver todos los factores. Pero cuando se convierte en una situación de esclavitud, de violencia contra la mujer, y ella no puede deshacerse de eso porque

culturalmente, o por los motivos que sean, ahí estamos hablando de una situación donde el matrimonio forzado se convierte en un problema para la mujer” (E07- Entitat tràfic d’èssers humans).

“La única definición que puedo darle de un matrimonio forzado es la que se nace del artículo 172 ter de la ley, es decir, que es una persona que obliga a otra a contraer matrimonio de muchas formas posibles, desde luego siempre con violencia o intimidación porque la ley dice que el que con intimidación grave o violencia compeliere a otra persona a contraer matrimonio y, luego ya habla de la misma pena a quien con la finalidad de cometer estos hechos utilice violencia, intimidación grave o engaño para abandonar el territorio español, no regresar al mismo. Y, cuando la víctima sea menor de edad las penas que se impondrán son superiores” (FVD – fiscalia violència de gènere).

“Que la noia aquesta deia que els seus pares l’amençaven de que si no es cassava li passaria com a la seva cosina, que la van lapidar a l’Índia” (P02 – mosso d’esquadra).

El que inclouen algunes de les persones entrevistades són els que podríem definir com matrimonis forçats sobrevinguts, és a dir, persones que potser van acceptar un matrimoni pactat, però que després volen sortir-ne, o que ja es va consumir un matrimoni forçat i no van intentar evitar-ho i fugir abans; però sí una vegada que aquest matrimoni ja està consumat. Els intents de separació i divorci per part de les dones estan molt mal vistos en la majoria de les comunitats amb les que aquests professionals treballen. Per tant, la pressió de les seves pròpies famílies, de les famílies polítiques i fins i tot de tota la comunitat és molt fort perquè les dones aguantin en aquests matrimonis. És important perquè els professionals també perceben que aquests són formes de matrimonis forçats, i en canvi legal i políticament no ho són, ja que les definicions legals se centren sobretot en la manca de consentiment en el moment de casar-se, no en la pressió per romandre casat/a. Per tant, en aquests casos, ens trobaríem davant de diferents formes de violència i/o coaccions, i no de matrimonis en un sentit estricte.

“Porqué la comunidad tiene una estrategia de presión que hace que la mujer se quede en el matrimonio con todas las dificultades que haya. Porque la mujer que

aguante más es la mas valorada por al comunidad (...) Si el hombre la repugna, él sí que se puede separar, entonces ella se va con los hijos. Si ella se quiere ir, el marido le puede pedir todas las dotes y él se queda con los hijos. Y la familia el divorcio lo ven muy mal y no te ayudan ni te apoyan. Ella sola tiene que pagar la dote que tiene que devolver” (E05 – mediadora subsahariana).

“Si l’home es vol divorciar, la deixa tirada i s’ha acabat, ni pensions... Però si és la dona qui decideix divorciar-se, tot i haver violència familiar pel mig, la resposta és “tu aguanta, tu aguanta, tu aguanta” (OND – Oficina per a la No Discriminació).

“Jo el que si veig més pressió és quan una dona s’ha casat i es vol divorciar. Amb això sí que veig pressió, pressió perquè encara existeix globalment, de que qualsevol cosa que pugui fer la dona d’alguna manera no és ella només la responsable, si encerta o no si ho fa bé o no, recau en tota la família, nom només en ella. Una dona casada si per maltractaments o perquè no suporta al marit, per divorciar-se s’ho pensa molt. Si no pot aguantar més i ho planteja a la família, ella necessita el beneplàcit de la família, si la família li diuen “aguanta, aguanta, aguanta” ella aguantarà. Estarà casada molt al seu pesar amb algú amb el qual ha trencat els llaços de convivència, o que la maltracta, la menysprea, o no està enamorada. I sempre quan hi ha divorcis és d’acord amb la família” (E06 – entitat immigració).

També els professionals reconeixen que les víctimes dels matrimonis forçats poden ser tant dones com homes. Però la majoria puntualitzen que les raons per les quals els pressionen per casar-se solen ser diferents, així com les conseqüències en la vida d’aquestes persones. Els homes en general són obligats a casar-se a edats més grans que les dones i, per tant, poden arribar a tenir més estratègies d’oposició o de negociació amb les seves famílies. A més els homes poden arribar a separar-se o repudiar a les seves dones, o practicar la poligàmia, cosa que és impossible en el cas de les dones. Igualment els matrimonis forçats solen ser la porta d’entrada d’altres formes de violència masculista com la violència sexual, la violència física o psicològica, ja que la dona passa a estar sota l’autoritat del seu marit i família política.

“Sufren MF los hombres y las mujeres pero la ventaja de los hombres es que ellos dejan a las esposas en casa y hace poligamia. La poligamia está permitida por la cultura y la religión” (E12 – Entitat immigració).

“Jo crec que afecta especialment a les noies, però que poden haver-hi nois també. El que passa és que en la posició, en la que queda la noia o en que queda el noi un cop s'ha fet el matrimoni, és molt diferent. Perquè ell queda en una posició de poder, i la noia automàticament queda en posició de sotmetiment. I s'afegeix la violació, l'agressió sexual i la violència física” (X03 – Institut Català de les Dones).

“El que pot succeir després d'un matrimoni forçat, generalment pot anar relacionat amb situacions d'explotació o d'esclavatge bàsicament, d'una situació de servitud, en el que realment tu tens una persona per servir-te i que ha de complir totes les funcions: fer totes les tasques de la llar, ocupar-se del marit i assumir un rol sexual en aquest sentit” (E13 – entitat tràfic d'essers humans).

Les víctimes dels matrimonis forçats són tant dones com homes, però en major mesura es tracta de dones i nenes²⁹, a més de ser un fenomen amb un impacte diferencial de gènere. Les dones són dipositàries de l'honor i de l'honra de la família, per tant, la pressió de les famílies i comunitats serà més gran perquè acceptin el matrimoni concertat. A més generalment elles passen a formar part de la família del marit, se'ls exigeix el compliment dels rols de gènere com a mares i esposes, i, si es rebel·len, tindran més possibilitats de ser víctimes d'altres formes de violència de gènere, com el maltractament físic, emocional, la violència sexual, etc. D'aquí que s'exigeixi la seva consideració com una forma de violència de gènere, i no com un problema d'una societat multicultural, ni un delictes lligat a qüestions migratòries.

²⁹ A falta de dades en la nostra societat que avalen aquesta informació, podem veure que al Regne Unit s'ha pogut calcular que el 85% de les víctimes són dones (HEATON et al., 2009).

Encara que generalment els professionals admeten que les víctimes de matrimonis forçats poden ser tant menors d'edat com adultes, alguna de les professionals entrevistades posa en relleu que en la intervenció, especialment, a l'hora de parlar dels mecanismes legals i polítics per fer front a aquests casos, s'oblida fàcilment que en el cas de menors d'edat els organismes competents, les lleis i la intervenció hauria de ser diferent.

“Resulta que són les nenes víctimes, i aquí tothom s’agafa les competències oblidant-se d’això. I en el nostre territori, quines víctimes realment tenim? Les nenes i adolescents (...) Perquè com que estem oblidant-nos de les nenes i tot això, tothom se n’oblida de la Convenció, tothom s’oblida de les observacions generals del Comitè dels Drets de l’Infant, tothom té molt present aquest mateix organisme que és les Nacions Unides, però en relació a les dones... Però ens oblidem que hi ha un organisme de les Nacions Unides específicament per infants i adolescents, i que és el Comitè dels Drets de l’Infant, i aquest és el que controla l’aplicació de la Convenció dels Drets de l’infant. I per tant, una de les coses que es diu en aquesta observació, és que és un tipus de violència” (ED01 – DGAIA).

Igualment distingeixen clarament els matrimonis forçats dels matrimonis pactats, aquells en què ha estat la família o la comunitat que han escollit els cònjuges; però aquests accepten l'elecció i es casen lliurement. Molts dels professionals entrevistats subratllen que la presumpció que el matrimoni ha de ser per amor, és simplement una construcció social i ideològica de la nostra cultura occidental. El matrimoni per amor, que la nostra societat considera el legítim i el normal, és una realitat molt recent en termes històrics, i fins fa ben poc, la gent es casava en la nostra societat per raons econòmiques, de supervivència familiar, d'aliances entre famílies i de cohesió social i cultural. Per tant, el fet que culturalment en la societat occidental ens sorprendran aquests tipus de matrimoni no els converteix en moralment reprovables.

“Els pactats, és gent que s’ha pactat a traves de les famílies, i n’hi ha consentiment per part de la parella per fer aquest matrimoni” (X03- Institut Català de les Dones).

“Sí, pero los padres ya buscan una buena persona, la mejor persona, la mayoría de los casos salen bien, la mayoría de los matrimonios pactados estamos viviendo bien. Hay muy pocos casos que salgan mal. Yo pienso que los matrimonios nadie

sabe lo que va a pasar, a lo mejor sale muy bien, hay mucho amor pero después de casarse se acaba el amor, también ocurre” (E-08 – entitat immigració).

“I per que s'ha de descartar si ho escollen els pares? Si els pares son els nostres millors amics i que ens coneixen millor” (X1- programa municipal barri).

“Un matrimonio que pactan dos personas libremente con independencia de que pacten tampoco es perseguible jurídicamente” (FVD – fiscalia violència gènere).

“El tema dels matrimonis pactats si que en clar en moltes comunitats és una qüestió cultural i això entenc que funciona bastant amb bastanta normalitat, tant en la comunitat musulmana com en la comunitat si per exemple” (OAR – Oficina Afers Religiosos).

“El que si que és cert és que hi ha molt matrimonis concertats, un 99% dels matrimonis, això per descomptat. I la immensa majoria són matrimonis consentits per elles perquè ja els hi va bé aquest noi que és guapo que ja coneixen a la família o perquè el que diuen el pare i la mare és el que diuen el pare i al mare. I és molt més complicat oposar-te al que et diuen que casar-te i a veure què” (E06 – Entitat immigració).

“Se casan por currículum, que no es tan distinto el currículum que las páginas de encuentro (...) De hecho, primero en el matrimonio te lo pasas bien, es como un amigo intimo. Después ya se empieza a convertir como una empresa y si tienes hijos es como una empresa con un cometido” (E10 – Entitat social).

Per entendre aquestes dificultats, és interessant analitzar quin paper té la institució matrimonial avui dia a les nostres societats, i quins són en canvi, les funcions que s'espera de la institució matrimonial en les comunitats que emigren al nostre país (Igareda, 2015). A Europa a causa de la influència de l'Església, la institució matrimonial apareix com la figura central de la família. El matrimoni s'ha percebut tradicionalment com una unió heterosexual, de per vida, monògama, establerta per elecció personal i requisit per a la cohabitació sexual. El matrimoni donava lloc a l'establiment d'una llar independent, on es criarien als fills / es fins que arribessin a l'edat adulta i poguessin a la

vegada triar lliurement per contraure matrimoni, i al seu torn, formar les seves pròpies llars. En canvi, la majoria de les persones que provenen d'aquestes comunitats on es practiquen els matrimonis forçats i que s'instal·len al nostre territori mantenen relacions de parentiu completament diferents, basades en xarxes de reciprocitat i solidaritat mútua. El matrimoni és una institució important, però com un instrument per al manteniment d'estirps familiars patrilineals. El matrimoni no és tant la base de la vida familiar i personal, com la forma d'accedir a un determinat estatus a la comunitat (Ballard, 2008).

Per tot això fins i tot alguna de les persones entrevistades són summament crítiques amb les dificultats d'identificar els matrimonis forçats, al·ludint la possible confusió entre matrimonis pactats i matrimonis forçats. Consideren que tot i que la definició legal posi l'accent en el moment de prestar el consentiment, la seva consideració com una forma de violència masclista, hauria de ser un paràmetre clar per a qualsevol professional.

“Violencia es todo aquello que nos genera malestar profundo, dónde sentimos que no tenemos capacidad o poder de decidir, en que no estamos de acuerdo en vivir esa situación, en que no consentimos. Es tan simple como esto. Y independientemente de si consentimos el matrimonio, independientemente en un caso de violencia de género, independientemente de si consentimos la prostitución, o en el caso de la trata, y independientemente si pactamos un matrimonio, en el caso de matrimonios forzados” (E02 – entitat tràfic d'éssers humans).

És potser més confús la visió sobre els matrimonis fraudulents, aquells que se celebren buscant finalitats no explícites de la institució matrimonial. Alguns professionals entrevistats consideren que els matrimonis pactats poden ser moltes vegades matrimonis fraudulents, perquè el que es busca és l'entrada d'un estranger que resideix en un tercer país a Europa. Però també hi ha professionals que són bastant crítics amb els matrimonis fraudulents: no són una infracció legal, s'ha de distingir d'altres accions similars com el tràfic d'immigrants irregulars, i a més subratllen que la presumpció que el matrimoni ha de ser per amor, és simplement una construcció social i ideològica de la nostra cultura occidental. El matrimoni per amor, que la nostra societat considera el legítim i el normal, és una realitat molt recent en termes històrics, i fins fa ben poc, la gent es casava a la

nostra societat per raons econòmiques, de supervivència familiar, d'aliances entre famílies i de cohesió social i cultural.

“Los de conveniencia serian aquellos en los cuales hay el interés concreto de una persona de obtener una finalidad o de obtener cualquier cosa y se casa por esa razón y los dos contrayentes lo saben” (X02-Commissió d'immigració, Interculturalitat i Diversitat).

“Després el de conveniència, sempre a tot arreu, els matrimonis han sigut de conveniència, sobretot econòmica, llavors ningú, ni a la societat occidental més romàntica es casa amb algú si no li convé. Li convé per alguna cosa, encara que sigui que amb aquest home serà tot la vida feliç” (X05 – Serveis Socials Raval).

“Aquest tipus de matrimoni només és delictiu si es connecta amb un altre fet delictiu, normalment el delictiu d'emigració il·legal” (ED01 – DGAIA).

7.2. Raons darrere dels matrimonis forçats: el problema del diagnòstic del fenomen

També resulta comú als professionals de l'àmbit comunitari com de la societat civil, analitzar quines són les raons o les causes que ells creuen que hi ha darrere dels matrimonis forçats. Aquest punt és especialment important perquè depenent de quin és el diagnòstic que es fa del problema, si es tracta d'una qüestió principalment migratòria, o un fenomen eminentment cultural o religiós, o si s'entén que estem davant d'una forma més de violència de gènere, les respostes per part dels poders públics i de la societat civil difereixen substancialment.

Alguns autors/es (Gill i Anita, XXX) defensen que els matrimonis forçats són una forma de violència de gènere d'acord amb la definició de les Nacions Unides de violència contra les dones (Article 1 de la Declaració sobre l'eliminació de la violència contra la dona (1993), perquè té un impacte desproporcionat en les dones, implica una expressió del poder dels homes sobre les dones en les nostres societats, i inclou violència física, psíquica, violència sexual.

La gran majoria dels professionals està d'acord que les raons per les quals es practiquen els matrimonis forçats són variades, però sobretot preval la preservació de la identitat cultural, els costums de la comunitat i la cohesió social.

“Los argumentos que se utilizan para justificar los matrimonios forzados es como cuando se justifica una dictadura: hay más orden, más paz, más seguridad, estabilidad económica, etc.” (E12 – entitat immigració)

“Cuando una comunidad se siente amenazada, se protege a sí misma, y se vuelve endogámica. Y ahí se puede provocar el forzar a alguien a casarse y a no dejarla casarse con un catalán porque eso sería pérdida de la identidad” (X02-Commissió d'immigració, Interculturalitat i Diversitat)

“Las familias, tampoco son malas familias. Porque a veces tienen presión externa de la misma sociedad, de tener que casar la hija o el hijo porque aquella familia le hizo un favor hace tiempo. Entonces en esa casa tienen la presión social, en colectivos donde el castigo es la expulsión del grupo, que es el castigo máximo. Entonces siguen manteniendo las mismas dinámicas para poder cumplir con sus normas sociales. Entonces trabajar ese aspecto” (E09 – Entitat social)

“Jo no li donaria només un significat de tipus religiós, sinó de cultura i tradició. La tradició pesa moltíssim. I els pares, molt teòricament busquen el millor del fill i la filla. I amb els casaments busquen pactes entre famílies que siguin beneficiaris per tots. El mateix que passava aquí, l'industrial tèxtil casava el seu fill amb una filla d'un banquer perquè li interessava. És el mateix” (E06 – entitat immigració)

Igualment una de les raons principals és preservar l'honor familiar, honor que en ocasions està compromès en pactes o acords que les famílies involucrades tenen fa molt de temps. També pot ser una qüestió d'honor quan els matrimonis es forcen com una forma de pagament d'un deute econòmic d'una família a una altra. I també està l'honor familiar en competició, si el matrimoni forçat apareix com una forma de preservar que la filla arribi verge al matrimoni (les relacions sexuals fora del matrimoni estan molt malt vistes en totes les comunitats) així com per poder tancar el deshonor d'una manca d'aquesta virginitat.

“A veces los matrimonios forzados con una forma de pago económico, Un hombre se hace cargo de una viuda y de sus hijos, paga los estudios de los hijos, la casa,

la comida, y después uno de esos hijos se casó con la hija de ese hombre” (E12 – entitat immigració).

“Et dic Afganistan, perquè hi ha el cas dels nois, que han arribat sols, o sigui que han passat tot el procés de menors sol o acompanyat, i en el moment que estan documentats i arriben a la majoria d’edat, ells parteixen que han de marxar al país perquè tenen obligació de casar-se amb la persona que ha triat la família i que en cas de no fer-ho seria un crim d’honor, és un deshonor per la família i tu veus com inclús porten anys aquí, i aquest tema familiar tradicional continua existint i aquest noi viatja al país i formalitza el matrimoni” (OND- Oficina per la no discriminació).

“Influye la situación económica de la familia, el arraigo de su cultura de origen, el honor de la familia, salvar el honor de la niña, por ejemplo cuando que ya han mantenido relaciones sexuales o sentimentales” (FM – fiscalia menors).

Els pares d'aquestes comunitats saben que quan arribi la pubertat, la revolució hormonal farà que els seus fills/es busquin el manteniment de relacions sexuals, per molt ben educats en els seus codis culturals que hagin estat. Encara que les relacions sexuals abans del matrimoni no estan ben vistes per ningú, en el cas de les dones té conseqüències especialment negatives per l'honor i la vergonya familiar (Igareda, 2015).

Per aquest motiu els pares busquen la formalització dels matrimonis, a edats primerenques, quan saben que s'inicia el despertar sexual biològic, perquè puguin mantenir relacions sexuals en el marc legítim del matrimoni. A més consideren que l'establiment del matrimoni a aquestes edats de màxim auge sexual, serà una bona forma d'establir sòlids vincles matrimonials, i això apareix a la llum de la taxa de divorcis dels matrimonis occidentals que han estat establerts guiant-se únicament pel lliure albir dels joves (Ballard, 2008).

També diferents professionals, sobretot aquells que pertanyen a alguna de les comunitats implicades, subratllen que el matrimoni és l'única forma d'estar en societat per a una dona, que no hi ha cap altra opció d'identitat, ni tampoc econòmica ni de supervivència, d'aquí la importància de la institució matrimonial.

“Si la mujer no está casada no tiene un reconocimiento social, ni un nivel social, así se puede entender la importancia del matrimonio. Si no tienes marido no eres nadie, así se entiende porqué se casan las mujeres” (E05 – mediadora subsahariana).

“En el tema del matrimonio dentro de la comunidad gitana, no se te considera una persona adulta hasta que no tienes tu primer hijo. A raíz de ahí la importancia que tiene el matrimonio, es brutal, es un peso que tienes que ser una persona muy madura para llevarlo bien. Con 15, 16, 17 años es imposible que tu cabecita gestione esto bien, con lo cual eres una persona bastante más vulnerable para dejarte influenciar” (E04-entitat gitana).

“Casarse es una estrategia de sobrevivencia y reproductiva. Y la reproducción también es sobrevivencia. Sobretudo para las mujeres que no trabajan, para ellas es un trabajo. Son estrategias para vivir, no se pueden separar porqué nadie se va a casar con ellas, nadie las va a mantener” (E07-entitat tràfic d'essers humans).

“Penso que no hi ha cap família que ho faci per mal, ho fan per bé. Si et casen amb un senyor de 40 anys és perquè és més segur que un senyor de 20 anys. I si és el cosí primer és millor que el cosí segon perquè és més segur” (ED02 – educació).

Els matrimonis forçats són una realitat fortament vinculada a un problema de desigualtat de gènere, on la dona té un paper en la comunitat en la mesura que és esposa de i mare de, per tant, el seu status dins de la comunitat i de la seva família passa pel seu matrimoni. A més el matrimoni és una institució social que compleix funcions de reproducció, de manteniment econòmic, de subsistència, però també de cohesió i pau social (Igareda, 2015).

Una altra de les raons per les quals es practiquen els matrimonis forçats és perquè la família millori el seu estatus o situació econòmica, i moltes vegades està millora s'entén que es produeix amb l'entrada d'un dels seus membres a Europa. Però destaquen que no és purament una utilització fraudulenta amb fins migratoris, sinó la visió de la millora en qualitat de vida, en estatus social que suposa que un fill / a pugui viure en territori europeu.

“El hecho de casarse es por muchos motivos: las familias se casan para mantener el estatus social, las familias se casan porque al otra familia tiene un reconocimiento y se quiere que la hija se case con alguien de esta familia, para mantener la cultura, como comunidad queremos más unión, respeto...nadie quiere ser diferente, nadie quiere cambiar el acuerdo de toda la comunidad” (E05-mediadora subsahariana).

”I he conegut casos de dones que els han concertat un matrimoni amb un home d'aquí d'Europa, i no volen sortir del seu país, les han pressionat perquè d'alguna manera per a elles és la possibilitat de què la família assegurí uns ingressos que beneficiaran no el pare i la mare, sinó al pare, la mare, els germans, germanes, cunyades, cunyats i d'alguna manera la filla accepta el sacrifici de casar-se amb algú que no coneix” (E06 – entitat immigració).

Si que existeix un consens generalitzat entre els professionals entrevistats que la religió no és una raó que justifiqui els matrimonis forçats, encara que reconeixen que de vegades s'esgrimeix la religió per amagar les verdaderes intencions, o perquè d'algunes comunitats confonen cultura amb religió.

“Siempre se utiliza la religión para tapar y justificar lo que está mal hecho, por ejemplo los malos tratos (...) El islam no permite los matrimonios forzados, dice que hay que preguntar a los novios, pero se hace el día de la fiesta, cuando todo está ya hecho” (E12 – entitat immigració).

Però els matrimonis forçats no poden justificar-se en raons religioses. La majoria de les religions exigeixen un consentiment lliure per casar-se: és així en el cristianisme, el judaisme, l'hinduisme, en els musulmans i els sikhs. A més diversos autors han demostrat que els matrimonis forçats van en contra dels preceptes de l'Islam o dels Sijs (Igareda, 2013: 211).

Alguns dels professionals han tingut coneixement de matrimonis forçats que s'utilitzen per a corregir o reconduir l'orientació sexual no heterosexual dels seus fills / es. El matrimoni apareix aquí com un instrument de curació d'aquesta orientació social que està prohibida o té un estigma molt negatiu en la comunitat.

“I el tema del matrimoni forçós també el veiem a Algèria i vinculat als LGTBI, és el fet de tenir una determinada orientació sexual, si a mi em fan un matrimoni forçós, en el sentit que ells interpreten com a curatiu: tu et casaràs amb aquesta persona, ets molt jove i sobretot si ets dona, dona lesbiana” (OND – Oficina per a la No Discriminació).

“En temes d’orientació sexual o identitat de gènere, un cop venen aquí poden viure amb llibertat i tenen el llastre del matrimoni pactat per la família i que en molt casos retornen per tirar endavant perquè sinó seria com un crim d’honor” (E14 – entitat immigració).

No obstant això, a la majoria dels professionals entrevistats, tant de la xarxa comunitària com de la societat civil, els costa interpretar que els matrimonis forçats suposen una forma de violència masclista. No perquè dubtin que constitueixi una violència, una greu vulneració dels drets humans de la víctima, o que estigui íntimament connectat amb altres formes de violència masclista com la violència en l'àmbit de la parella, violència sexual, violència física o psicològica. Igualment, només els / les professionals que treballen en entitats especialitzades en tràfic d'éssers humans o asil tenen clar que els matrimonis forçats són una forma de tracta d'éssers humans. I fins i tot en aquests casos, ells mateixos reconeixen que per raons de pragmatisme i seguretat jurídica, atenen a aquestes dones com a víctimes de violència en l'àmbit de la parella.

“Com veieu que s’inclogui el matrimoni forçat com un tipus més de tràfic d'éssers humans?: Sempre he entès que en els matrimonis forçats hi ha una captació, independentment de que tu estiguis lligada a una família o no, perquè sinó tindríem problemes en alguns casos amb explotació sexual, en que es produeixen trasllats, encara que sigui al poble del costat, però el que diem, el tema de tràfic de persones no comporta necessàriament traspàs de fronteres, per tant també ho veig. També hi ha recepció, per part en aquest cas del marit, amb una finalitat molt concreta que es l’explotació i una vulneració de drets” (E13 – entitat tràfic d'éssers humans).

“Es mes beneficiós que entri per violència masclista que per trata, perquè pot accedir amb molts mes drets que actualment s’estan oferint a les víctimes de trata.

Llavors per a mi les estadístiques que s'ofereixen son molt perverses perquè penses, quin volum que ha estat tractat com a violència masclista hauria d'haver estat tractat com a trata? (E13 – entitat tràfic d'essers humans).

En tot cas, són molts els professionals que reconeixen que atenen dones víctimes d'altres formes de violències masclistes, o d'altres formes de tràfic, i els matrimonis forçats apareixen com un episodi més en la trajectòria de violència³⁰.

“Amb les romaneses això passa, és a dir, si que son víctimes de trata amb finalitats d'explotació sexual, però també hi ha moltes que estan casades i és el marit que exerceix d'explotador sexual i violència, però no deixa de ser el seu marit, i la dona no és tant lliure de deixar-lo, de deixar de lucrar-lo a nivell de l'explotació sexual (...)Les dones romaneses que atenem moltes d'elles el fet d'acabar amb aquest noi és una fugida per alguna cosa d'allà; dones que han sigut captades de centres de menors perquè saben que no tenen a ningú, dones que no tenen a ningú, dones que han patit abusos de petites en la família d'origen, i son dones que d'una manera fugen perquè l'home li ha promès coses. Passa el mateix amb les dones africanes que fugien de la mutilació genital, dones que fugien de violència destructiva a nivell físic, però això no vol dir que acceptin ser aquí explotades” (E03 – entitat violències).

7.3. La identificació o detecció de casos de matrimonis forçats

La major part de les persones entrevistades reconeixen no tenir mecanismes definits per identificar o detectar casos de matrimonis forçats, encara que treballin amb comunitats on se sospita i sap que hi ha casos. Els únics professionals que tenen indicadors específics d'identificació són els mossos d'esquadra, que a causa de la de 24 d'abril, del Dret de les dones a eradicar la violència masclista, que reconeix els matrimonis forçats com una

³⁰ Aquest és un tema que apareixerà de nou a l'analitzar les formes d'identificació dels casos de matrimonis forçats.

forma de violència comunitària, registren els casos de matrimonis forçats de manera específica.

També és generalitzat l'opinió entre la part de les persones entrevistades que si que identifiquen casos de matrimonis forçats, que en tot cas els casos que els arriben representen un percentatge molt petit del volum real de matrimonis forçats que es pot donar a la ciutat de Barcelona.

“Jo crec que hi ha una dificultat molt important de detecció. Si partim d'una situació que una noia, en una determinada edat, molt controlada pel seu entorn, no t'arribarà mai. Aquí la principal dificultat és que els temes que hi puguin haver no t'arriben. T'arriba un d'aquí un d'allà. Una situació perquè hi ha hagut un profe a l'escola que està molt implicat... jo crec que és la punta de les situacions que poden passar. Realment és molt difícil que arribin” (OND – Oficina per a la No Discriminació).

No tots els professionals entrevistats que treballen des dels àmbits de serveis socials, immigració, sanitat, seguretat pública, educació o infància identifiquen casos de matrimonis forçats, encara que treballin en estret contacte amb dones i nenes de les comunitats implicades. De fet, tal com s'ha esmentat, un nombre important d'entitats de la xarxa comunitària i de la societat civil de la ciutat de Barcelona, va declinar ser entrevistada al·legant que no es trobaven cap cas de matrimonis forçats o que desconeixien aquest fenomen.

Altres professionals han reconegut les dificultats d'identificar casos de matrimonis forçats si les mateixes víctimes no acudeixen a demanar ajuda, perquè una vegada més es tracta de formes de violència masclista que tenen lloc en els espais privats de les persones, o perquè els mateixos professionals reconeixen la seva falta de formació i coneixement per poder reconèixer-los.

“El problema es que como se trata de una información tan difícil de conseguir, es decir, o te la da el núcleo muy próximo a la víctima o no te la da nadie. Muchas veces te dan la información como te la pueden dar en un bar, en bruto. Es difícil porque tienes que investigar la intimidad de las personas y eso es lo que

realmente para la policía es difícil, investigar la intimidad de las personas para determinar si el acto jurídico que han llevado a cabo es legal o no” (P06 – guàrdia urbana).

“Perquè hi hagi atenció, protecció i prevenció, cal identificar. Per identificar, cal investigar. Si no, és impossible. Aleshores, què està passant amb matrimonis forçats. Poso exemples. I que clar, estem d'àmbits des de la família, que és molt difícil entrar, identificar. Per tant, convé estar preparat, convé tenir professionals preparats, formats” (ED01 – DGAIA).

Estretament lligat a la necessitat de formació dels professionals per poder identificar i detectar els casos de matrimonis forçats, estan d'una banda, les pors que alguns professionals manifesten d'estigmatitzar certes comunitats si es prioritza la detecció dels matrimonis forçats, o s'investiguen les seves pràctiques matrimonials per identificar possibles casos. Aquestes precaucions també es donen de manera paral·lela amb veritables casos de racisme institucional, com quan es denuncia que alguns professionals no identifiquen casos de matrimonis forçats, perquè consideren normal i esperable aquestes pràctiques amb certes cultures i comunitats.

“Nosaltres també intentar evitar l'estigma, perquè clar tota dona paquistanesa que vingui ja li faré les preguntes i a l'espanyola no? Clar en violència masculista ja hem vist que no son així ni molt menys, per sort en cert manera, perquè com a mínim queda clar que m'han de preguntar igual a mi que a tu, no hi ha ni edat, ni color de cabell, ni país d'origen. Però potser en aquest tema com que sí que s'estigmatitza una miqueta més, el fet de preguntar-ho no pugui molestar a ningú tampoc, jo crec que aquí...” (S01 – sanitari).

“El que no se detecte, no se identifique y no se atienda a una víctima de trata, que la mayoría son mujeres negras....ahí hay un tema de racismo institucional. Muchos profesionales piensan que ya es así culturalmente, que ellas ya lo sabían, bajo estos esquemas de racismo, no las identifican, que es su responsabilidad y se lavan las manos (...)Muchos veces cuando han tenido casos prefieren no decir que los han visto porqué ven que se van a meter en un lio porqué no dijeron nada” (E07 – entitat tràfic d'essers humans).

També alguns professionals, especialment de l'àmbit sanitari o de la xarxa comunitària reconeixen que la pressió assistència i la manca d'instruments, fa impossible que puguin dedicar el suficient temps amb les potencials víctimes com per arribar a detectar un possible cas de matrimonis forçats.

“A nosaltres també ens ha passat bastant, al sistema sanitari, codifiquem molt bé les malalties, però codifiquem fatal a la part més social i comunitària (...)... I hi ha preguntes que clar, jo ho entenc que no són tan fàcils de gestionar com les que estem acostumats a fer” (S01 – Sanitari).

És igualment freqüent que molts professionals reconeixin que coneixen els matrimonis forçats de manera col·lateral o tangencial d'altres problemes de la víctima, ja sigui problemes d'escolarització, conflictes familiars, o contacte amb serveis socials per a sol·licitar beques o un altre tipus d'ajudes econòmiques.

“De totes maneres jo crec que el factor principal no és el matrimoni forçat perquè quan salten, quan venen a nosaltres, quan demanen ajuda no és per el matrimoni forçat, és per un altre tema que els ha obert els ulls com per exemple el fet de tenir una nova parella aquí, el fet de voler estudiar, perquè no els hi deixen estudiar perquè s'han de cassar. Per tant aquests fets són les que les motiva a acudir a nosaltres o a qualsevol altre servei” (P01 – mossos d'esquadra).

“El foco o donde se detecta el indicador de riesgo de un matrimonio forzado es en el caso de los menores es en servicios sociales. No se detectan directamente en servicios sociales, es decir, desde servicios sociales no detectan los matrimonios forzados de forma directa sino que normalmente lo detectan por otros motivos, porque solicitan ayudas escolares o económicas de otros tipos y es a partir de ahí donde se detectan” (FM – Fiscalía menores).

També algunes persones entrevistades posen en relleu que els casos de matrimonis forçats que els arriben són quan la situació s'ha fet realment insostenible i hi ha altres tipus de violències afegides que han forçat que la víctima s'atrevisi a demanar ajuda, ja fos violència física, violència sexual o amenaces greus.

“De fet, jo m’he trobat en molts casos de violència domèstica, que la dona ha patit coses inimaginables i realment sospito que es un matrimoni forçat, perquè la veig molt sotmesa” (P02- mossos d’esquadra).

“Trobar a una adolescent que vulgui anar en contra de tota la seva família es perquè entenc que a banda de casar-la li han fet moltes altres coses per dir m’oblido de la meva família” (E13 – entitat tràfic d’essers humans).

Així mateix, diversos dels professionals es troben els casos de matrimonis forçats com un episodi més en la trajectòria de vida d'una dona o nena que ha sofert diferents formes de violència, i que arriba a aquest dispositiu per aquestes altres formes de violència i no per el matrimoni forçat en si mateix.

“Perquè en un matrimoni forçat és molt possible que hi hagi violència física, aquesta dona en algun moment pot poder accedir a l’hospital, a urgències, serveis socials, pot ser aquí no tenim n’idea sobre el tema” (E03 – entitat social).

Un altre problema de la identificació dels casos de matrimonis forçats, és que diversos dels professionals reconeixien que es intervenia en aquests casos com problemes de violència en l'àmbit de la parella, perquè resultava molt més fàcil que la víctima pogués ser atesa a la xarxa d'atenció a víctimes de violència de gènere ja existents, així com beneficiar-se de certes provisions legals pensades per a víctimes de violència en l'àmbit de la parella. Però aquesta manca d'identificació té com a conseqüència que molts dels casos de matrimonis forçats quedin invisibilitzats, i per tant, no hi hagi una consciència de la seva prevalença i magnitud a l'hora de destinar recursos públics.

“Nosaltres ens veiem sempre en la situació de que tenim de valorar fins a quin punt ara mateix, per el desenvolupament del marc normatiu i tot el que des dels Estats s’està garantint a les víctimes de violència masclista, es mes beneficiós que

entri per violència masclista que per trata, perquè pot accedir amb molts més drets que actualment s'estan oferint a les víctimes de trata. Llavors per a mi les estadístiques que s'ofereixen son molt perverses perquè penses, quin volum que ha estat tractat com a violència masclista hauria d'haver estat tractat com a trata?" (E13 – entitat tràfic d'essers humans).

Diversos de les persones entrevistades destaquen el paper clau dels professionals del sector educatiu i del sector sanitari per identificar possibles casos de matrimonis forçats. En el cas de les escoles i instituts perquè potser són els únics espais que les nenes puguin escapar dels controls de la família i la comunitat i establir vincles de confiança amb algun professor / a. I en el cas dels pediatres o metges de família, perquè poden trobar-se amb joves embarassades a edats molt primerenques i d'embarassos no desitjats. També el paper essencial dels professionals d'aquests dos sectors quedarà de manifest en l'apartat de prevenció.

"Normalment es detecten a les escoles, o sigui és la nena de dotze o catorze anys que en un àmbit de confiança amb el tutor comenta això, que ha de marxar, o que s'ha de casar, clar en la mida que la noia li explica al tutor/a i pot arribar a entendre que la noia no està a gust amb aquesta idea (...) Un cop que surten de l'escola, només es relacionen entre ells, per això que seria important poder apoderar noies perquè serveixin de xarxa amb aquestes altres noies" (X05 – Serveis Socials Raval).

"Pediatría, ens ha donat l'alerta, de que són noies molt joves, deprimides, són embarassos que ni desitgen ni res" (X05 – Serveis Socials Raval).

7.4. Formes de prevenció existents i desitjables

Les persones entrevistades no coneixen cap mecanisme de prevenció institucional actual. La forma de prevenció que proposen de manera més repetida és la de campanyes de sensibilització especialment a les escoles i instituts.

“Al parlar de matrimonis forçats ens centrem molt en els menors d’edat i es en aquest punt on les escoles haurien de vetllar una mica per veure els casos, igual que s’ha fet amb els temes de mutilació. S’ha de tenir en conta determinats factors per a que no comencin a desaparèixer menors, es a dir, quan ens trobem que hi ha adolescents, inclús de segona generació, que ens desapareixen i se’n tornen al país d’origen i el matrimoni no es que torni després de la cerimònia aquí, sino que pot ser desapareix una menor per sempre i tu hauries de tenir una responsabilitat entenen a més que estàs parlant d’un català o una catalana. Aquestes desaparicions de famílies o d’un menor que deixa l’escola per que sí, pot ser seria interessant alertar a les ambaixades i dir “escolta localitzi aquesta persona i miri en quina situació es troba aquesta catalana i què passa”, perquè sino en certa forma ens fem còmplices” (E13 – entitat tràfic d’essers humans).

“Básicamente la formación, formación en los colegios. El problema es que la protección cuesta mucho dinero y eso es el mal actual. Creo que es necesaria una campaña formativa en los colegios, porque las personas que están en los colegios serán los ciudadanos del mañana, una campaña adaptada a las circunstancias actuales, es decir, por ejemplo utilizando la tecnología, es la manera de que el mensaje llegue y se conozca. También una formación a los profesionales que se encuentran inmersos y que participan en estos procedimientos” (FM – fiscalia menors).

“Formació i informació i exigir que els nens i les nenes vagin a l’escola fins als 16 anys que ja els hi dones una mica més de marge que no els 13 o els 14 anys. Perquè començar amb històries punitives tampoc, perquè potser arreglaries algunes coses però n’espallaries moltes més” (ED02 – educació).

Però la formació en els centres educatius no només adreçada als professionals que hi treballen i a les famílies dels menors. Sinó sobretot als propis nois i noies, en una educació en drets humans que les ajudi a canviar estereotips i rols de gènere amb els quals han estat socialitzats i els impedeix negar-se a un eventual matrimoni forçat.

“Quan parlo d’escola em refereixo a alumnes, professorat, AMPES. Com sigui, però s’ha d’arribar a tothom, anar directament les comunitats, com sigui, però s’ha

d'arribar a tothom. Després ja parlarem si al primera o la segona generació començarà a canviar, però és un procés llarg...ja s'anirà assumint" (E01 – entitat infància i joventut).

"Sí, per això es molt important quan són persones joves que puguin rebre el màxim de formació en el seu sentit més ampli, de la cultura dels drets fonamentals sobretot i explica'ls-hi els drets fonamentals des d'un punt de vista molt concret i pràctic. En algunes formacions encara algunes noies joves diuen que les dones s'han de quedar a casa, cuidar els fills i els homes anar a treballar. Encara hi ha molts joves que ho pensen. Hem de trencar amb aquests tabús" (E01 – entitat infància i joventut).

Fins i tot alguns professionals són especialment crítics amb la manca de formació i prevenció a les escoles, tot i les obligacions legals ja existents.

"Si ara em sentís segons qui, diria que seria posar etiquetes als emigrants. Per tant, d'això no se'n parla. No sé si se'n parla de sexualitat a les escoles, si se'n parla a vegades, és a títol de l'escola pròpiament, però veig més enllà. El MF ha de deixar de ser tabú, i ser tractat com qualsevol altra forma de violència. El debat sobre el MF, i això és extensible a tot, és una forma de pedagogia que prepara les nenes i adolescents a prevenir aquest tipus greu de maltractament (...)En relació a l'educació, el conveni del Consell d'Europa sobre la prevenció i la lluita contra la violència envers les dones, de la violència masclista, d'11 de maig, d'aplicació a les nenes i adolescents, en l'article 14 diu textualment i això és molt important, que "Els Estats han de dur a terme les accions necessàries per incloure en els programes d'estudis oficials i a tots els nivells d'ensenyament, material didàctic sobre temes com la violència envers les dones, basada en el gènere i el dret a la integritat personal adaptats a la fase de desenvolupament dels alumnes". Tot això ni s'està fent. I això ho tenim incorporat en el nostre ordenament jurídic" (ED01 – DGAIA).

Igualment molts dels professionals proposen campanyes de sensibilització a les comunitats implicades, per intentar conscienciar les famílies, especialment als pares, de la necessitat de canvi. Encara que alguns d'ells es manifestin igualment pessimistes de la

capacitat de canviar aquests costums, ja que hi ha massa interessos darrere d'aquestes pràctiques.

“En quant a prevenció de totes aquestes situacions, el que podem fer serveis socials i tots els agents socials del territori (guàrdia urbana, escola...) és liderar accions comunitàries que vagin orientades a que les famílies joves amb els seus fills petits, comencin a treballar i a tenir altres expectatives. I això és una feina educativa i comunitària que haurien d'estar activades” (X05 - Serveis Socials Raval).

“Pienso que tenéis que trabajar sobre el tema de que nuestra gente viene de zonas rurales, no tienen estudios, no tienen cursos, no tienen nada y no saben la diferencia entre matrimonio forzado y pactado. Aquí la gente ya sabe poco a poco la diferencia pero explicarlo también a nuestra gente, nosotros ayudamos, pero la gente de aquí también tenéis que saberlo y trabajar sobre ello, es muy importante” (E08 – entitat immigració).

“El treball d'integració hauria d'anar més a l'arrel, perquè malgrat que elles ho veuen i prenen consciència, si la mare, el pare, els tiets o els avis no prenen consciència es molt complicat, dificulta molt el canvi, l'evolució del fet. Per tant la clau està en conscienciar a les famílies” (P01 – mossos d'esquadra).

“Molts interessos des de fa molts anys com perquè pugui canviar, tu puguis fer una intervenció, convèncer els pares de que això no s'hauria de fer, hi ha massa coses en joc en aquesta família, com perquè l'opinió d'un professional pugui canviar respecte el matrimoni” (X05 - Serveis Socials Raval).

Els professionals consideren que la sensibilització a les famílies ha de centrar-se en prenguin consciència de les conseqüències negatives que els matrimonis forçats poden suposar per a la vida de les seves filles.

“Dar información a los padres sobre los riesgos reales de tener problemas de salud con los embarazos precoces (...) Y de los abusos, porque muchas veces el marido es muy mayor, y lo que le han puesto es una esclava. Una cosa es un matrimonio de gitanos entre menores, que mas o menos tienen la misma edad, y

otra cosa es que al tío que está en Europa, te damos a mi hija y la tienes como esclava” (E09 – entitat social).

També alguns dels professionals apunten a la necessitat de capacitatció de les persones que treballen amb aquestes comunitats, tal com ha estat necessari realitzar amb altres formes de violència masclista.

“Creemos que como cualquier otra violencia, tendría que haber una capacitación, sensibilización muy fuerte en las organizaciones sociales para estos casos” (E07 – entitat tràfic d'essers humans).

7.5. Actuació dels professionals enfront els casos de matrimonis forçats

La majoria dels professionals entrevistats no tenen mecanismes d'actuació específic o detallats quan es troben davant d'un cas de matrimoni forçats. Tampoc existeixen protocols o instruments de coordinació institucional o interdisciplinari, i apunten que moltes vegades es deu al fet que el problema dels matrimonis forçats no és prioritari, i es considera que hi ha necessitats molt més urgents.

“Cal també coordinació amb els diferents serveis: si al CAP detecta que hi ha un problema es posi en contacte amb l'escola i a l'inrevés. I els serveis socials....què passa? Que a les zones on més passen els MF són les zones més col·lapsades que tota la resta. Clar, primer prioritizes que un nen no tingui gana, després una altra cosa, i després una altra.....i els MF no es considera tan greu. Si hi ha maltractaments físics sí, però si només són psicològics? Bueno, no deixen blaus...no és tan greu. Hi ha tants forats per tapar que és complicat” (ED02 – Educació).

El desconeixement i la manca de formació sobre aquesta forma de violència masclista es reflecteix també en la manca d'actuació, i per tant, ni tan sols es troben a faltar mecanismes específics.

“Aquest és un tema que probablement, o almenys joestic poc sensibilitzada, llavors no se el que aportaré, però la sensació és de que així com a altres temes de violència masclista hem estat més a sobre, amb aquest que ho és, potser no

em estat tant, o potser sempre hem estat mirant més, ho hem enfocat amb la violència de gènere (...) el consorci té responsabilitat de l'atenció de serveis sanitaris de Barcelona, de tota la ciutat, per tant sensibilitzar d'aquest tema, vull dir responsabilitat la tenim. Com et comentava al principi jo crec que quan es va abordar tot aquest tema de violència masclista a la ciutat juntament amb l'ajuntament, que aquí vam anar molt de la mà, de fet coordinem el pla de violència masclista i sobretot el circuit que en diem (...) crec que aquest punt concret no es va abordar, es va abordar d'una manera molt més genèrica” (S01 – sanitari).

Algunes institucions amb responsabilitats d'acció comunitària destaquen que la seva falta de coneixement es deu també al fet que la majoria de les entitats on estan representades aquestes comunitats estan representades i ocupades per homes. Per tant, és molt difícil que es visualitzi cap problema pel que fa a les dones i a la institució matrimonial en particular.

“Jo crec que l'Oficina podria fer més del que fa en relació a l'apoderament i la visibilització de les dones de les comunitats religioses. No ho hem fet perquè a l'Ajuntament no li ha semblat prioritari fins ara, penso que en el tema concret de matrimonis forçats no, però sí que al tema de dones i religions es l'etern problema. Les religions estan plenes de dones, però en canvi el discurs religiós de les dones es complicat perquè a vegades les visions que es tenen des de fora de determinades comunitats se centren molt en el tema de les dones (...) Realment hem sap greu no poder aportar més sobre matrimonis forçats, però són temes que no ens arribem i per tant, no en tenim gaire idea. Nosaltres ens arribem rumor a través d'algú, però no denúncies concretes en relació a matrimonis forçats. A vegades sí ens arriben més els casos de les dones paquistaneses que es divorcien i com queden aquestes dins de la comunitat. Acaben fatal, la dona que estic pensant va haver de tornar a Pakistan” (OAR – Oficina Afers Religiosos).

Fins i tot, no sempre per als professionals queda clar si els matrimonis forçats han d'abordar com una forma de violència masclista segons la normativa catalana, o com una forma de tracta d'éssers humans la recent definició recollida en l'article 177 bis del Codi Penal. Aquests dubtes no només representen mancances conceptuals, sinó que té conseqüències en les formes d'actuació de les diferents entitats de la xarxa comunitària i

de la societat civil, i fins i tot de vegades en què l'entitat en qüestió consideri que no és competència seva.

“Si no hi veus indicis de trata vol dir que actives tot el procés de menor no acompanyat, això vol dir que surts amb 3 mesos amb un permís de residència i, a mes a mes mentre has estat al centre no has pogut treballar, perquè encara que tinguis mes de 16 anys no tens permís de treball, només es permís de residència. El tema de poder identificar aquests menors correctament beneficia que s'aplica el 59 bis igualment i se'ls hi dona permís de residència i treball igualment, perquè fins i tot aquest fet fa que la feina dels educadors sigui més fàcil, perquè el pots enviar en un curs, pot començar a treballar, no es allò que diguis espera que compleixi 18 anys i a veure que fa” (E13 – entitat tràfic d'essers humans).

Només els professionals dels mossos d'esquadra tenen un protocol d'actuació específic per als casos de matrimonis forçats que els arriben.

“Els companys estan al cap davant de Grups d'Atenció a la víctima, que són els grups d'atenció directa a les víctimes de violència de gènere, violència domèstica, agressions sexuals, matrimonis forçats, mutilació genital femenina y també víctimes d'odi i discriminació. Són els que fan els seguiments dels casos, fan els assessoraments i el seguiment de la situació dels casos i que es respectin les ordres de protecció” (P01 – mossos d'esquadra).

Dins de la seva actuació, reconeixen que són pocs els casos que els arriben directament perquè les víctimes vagin a denunciar les comissaries. La major part de les vegades són casos denunciats per terceres persones de l'entorn proper de la víctima, o derivades d'altres serveis de la comunitat.

“Jo m'he trobat amb diferents casos: víctimes que venen directament; víctimes que venen amb amics, que després no són amics si no que són el nuvi que vol evitar aquest matrimoni; l'escola” (P04 – mossos d'esquadra).

En tenir un procediment d'actuació específic, els agents tenen clar l'itinerari d'actuació, clarament diferenciat si la víctima és menor d'edat o adulta, així com si valoren que es

tracta d'un cas d'alt risc que es produeixi el matrimoni forçat, o el risc és més baix, i permet una altra sèrie d'actuacions preventives amb la xarxa comunitària.

“Depèn, si ens arriba la informació un divendres i l'avió cap al Marroc surt dissabte, haurem d'anar corrents. Primer haurem de determinar si la víctima es menor o major d'edat, si es major d'edat es la seva voluntat i prou. I en el cas de que sigui menor d'edat, el jutge pot decretar que no surti del país, depèn de moltes coses. En canvi, si tenim tranquil·litat, es pot treballar en xarxa, que es molt important. Evidentment, la nostra obligació es posar-ho en coneixement de l'autoritat judicial però, a banda d'això, es treballa amb el caps de salut, es treballa amb serveis socials. Tothom que tingui coneixement d'aquesta situació doncs ho treballem tots junts. Arribat el moment que aquesta nena ha de sortir doncs farem el que estigui a la nostre mà perquè pugui sortir d'aquest problema” (P04 – mossos d'esquadra).

Els Mossos d'Esquadra assenyalen alguns dels principals obstacles que es troben en el seu abordatge dels casos de matrimonis forçats que estan especialment relacionats quan la víctima és menor d'edat: la gelosia legals d'alguns altres professionals a l'hora de prendre declaració a la víctima, o l'absència de mesures específiques quan surten del centre de menors.

“En el meu cas, hem vaig trobar com a punt conflictiu el col·legi, ens va posar molts impediments per poder agafar la declaració a la víctima sense el consentiment dels pares, ens van fer esperar com 15 dies per aconseguir una ordre judicial per poder agafar-li aquesta declaració, perquè el director deia que no, que segons els seus protocols no es podia sense els pares” (P02 – Mossos d'esquadra).

“Clar, son gent que ve de fora, que tu les agafes i els hi dius que no es preocupin que aniràs a una casa d'acollida, però clar quan surti després de dos anys per exemple, la seva família la repudia, no te cap entorn, si torna al seu país malament i si es queda aquí no te cap entorn, no te una xarxa, es trobem en la situació de dir ¿que he fet? . Es a dir, el problema l'hem solventat a priori, però en fred es ¿que he fet?, estic sola al mon. I això, quan portes dos dies a una casa d'acollida, et

dona molt de temps per pensar i en aquest refredament es quan tornen amb la seva família” (P03- mossos d'esquadra).

Però en general valoren positivament l'actuació que poden dur a terme, i creuen que malgrat totes aquestes dificultats, la seva intervenció, o la possibilitat que les víctimes coneguin i puguin sol·licitar ajuda, constitueix un instrument de canvi en les famílies pel que fa a els matrimonis forçats.

“La meva experiència es que no duren molt a la casa d'acollida, tornen a casa. Encara que, es cert que la seva cultura normalitza el matrimoni forçat però, cada cop més, respecten o tenen por a l'autoritat judicial, quan el jutge els hi diu que aquest fet no es pot fer, normalment, no es torna a repetir, la família es torna una mica mes permissiva” (P04 – mossos d'esquadra).

“En aquest sentit, tornen a casa però la situació canvia. Al principi ells feien això perquè es el que es feia al seu país d'origen i ho trobaven normal. Des del moment que nosaltres entrem, la família ja sap les conseqüències i la nena segurament també jugarà amb això, es a dir, si vosaltres torneu a agredir-me, sabeu que puc anar al Grup d'Atenció a la Víctima, li puc dir a la meva mestre o puc tornar a marxar de casa” (P03 – mossos d'esquadra).

“La veritat es que hem trencat una barrera que ningú pensava que es podria trencar, que es la de poder demanar ajuda. Si has demanat ajuda un cop o pots fer dos, tres o les que siguin necessàries. De fet, també hem tingut casos que han ressorgit” (P04 – mossos d'esquadra).

Juntament amb els Mossos d'Esquadra, els professionals de l'administració de justícia, tenen uns procediments d'actuació molt concrets derivats de la normativa aplicable sobre menors d'edat.

“Nosotros desde fiscalía de menores no tramitamos la causa penal, ya que los progenitores, es decir los investigados, antes imputados, son mayores de edad y por lo tanto se tramita en juzgados de instrucción y penales. Desde fiscalía de menores nos encargamos de la prevención. Actuamos por lo tanto como una

medida de protección para el menor, pero no vamos como fiscales de la menor porque los acusados son mayores” (FM – fiscalia menors).

Destaca la diferència si la denúncia arriba a fiscalia de menors a través de serveis socials o d'una altra persona. El procediment en el cas de serveis socials és molt més ràpid i fàcil, d'aquí la importància en què serveis socials estigui realment capacitat per procedir a la detecció d'aquests casos.

“Normalmente como he dicho Servicios sociales detecta una posible situación de riesgo, realiza un informe social en el que se establezcan las sospechas por ejemplo de que la menor va a viajar a Pakistán para realizar un matrimonio forzado, país de origen familiar. Este informe suele venir por fax. Las gestiones son todas muy rápidas, se prioriza más la rapidez que la pulcritud jurídica. Normalmente entra por guàrdia, muy semejante a los casos de ablación de clítoris. Por lo tanto se recibe rápido ese atestado y en función de la localidad se presentan unas medidas cautelares, siempre y cuando existan indicios suficientes. Se presentaría esa denuncia junto a toda la documentación probatoria al Juzgado competente. Normalmente medidas cautelares de cierre de fronteras, para que la menor no pueda salir, esta es la más restrictivas. Si se considera que esta medida es desproporcionada, hay supuestos en los que se permite salir a la menor pero respetando unas garantías de salida y retorno.

También existe la posibilidad de que viniera una persona particular a fiscalía a denunciar los hechos, eso requiere investigación previa, en función de las circunstancias y de la premura del tiempo. Nosotros tenemos otra forma de intervenir en el caso, a través de las diligencias de investigación que se realizan junto a otros compañeros, por ejemplo con colaboración con Mossos d'Esquadra, los cuales investigan y valoran la situación. Es evidente que no es lo mismo la información que proviene de una institución, por ejemplo servicios sociales, que de un particular. La información de un particular se debe corroborar. (FM – fiscalia menors).

En canvi, en no considerar-se els matrimonis forçats una forma de violència de gènere en la normativa estatal, la fiscalia i jutjats especialitzats en violència de gènere no tenen cap competència sobre aquests casos.

“Ya que los juzgados de violencia se ciñen únicamente a estos actos en que existe violencia entre un hombre y una mujer, si han sido los padres o quien sea ya no es competencia de violencia de género, sino que es competencia de instrucción. Y a mí no me llega, entonces, no puedo decir que no, puedo decir que como violencia de género desde el 1 de julio violencia de género no. Esto es violencia de género, es decir, sujeto activo un hombre, sujeto pasivo una mujer” (FVD – fiscalia violència gènere).

Diverses de les persones entrevistades han manifestat que a causa de que la modificació del Codi penal que ha introduït la tipificació dels matrimonis forçats com una forma de tràfic d'éssers humans en l'article 177Bis del Codi penal, i com una forma de coaccions agreujades al article 172 bis del Codi Penal ha estat molt recent, encara no tenen casos que hagin arribat a tribunals sota aquests articles. Tot i això, les conductes que es donen en un matrimoni forçat poden ser perseguides penalment sota altres figures ja existents en el Codi Penal, com els delictes de violència sexual, amenaces, segrest o violència en l'àmbit de la parella. És difícil saber si els casos de matrimonis forçats s'han arribat a perseguir penalment sota aquestes altres figures jurídiques perquè com s'ha posat en relleu en aquesta investigació, moltes vegades els professionals aborden i persegueixen legalment aquests casos de matrimonis forçats com a formes de violència en el àmbit de la parella, i no es comptabilitzen com a casos de matrimonis forçats.

També en aquests casos, els professionals de l'administració de la justícia manifesten les dificultats de provar fets que han ocorregut en l'esfera privada de les persones, i on normalment només es compten amb els testimonis de les persones implicades. A més també se subratlla, les dificultats d'arribar a una condemna i de finalitzar el procés judicial si la víctima abandona el procés. Dificultats que han estat constatades i denunciades en altres investigacions sobre l'accés a la justícia de les víctimes de violència de gènere en l'àmbit de la parella (Bodelón, 2012).

“En violencia de género son delitos que se suelen cometer en la intimidad, la prueba es mucho más difícil, pero la declaración de la víctima con una serie de requisitos,, es decir, consistente, persistente, mantenida en el tiempo, sin motivos espurios, es prueba suficiente para perseguir este tipo de delitos, ya que si no todos los delitos cometidos en la intimidad quedarían impunes. Es más difícil

probarlos, porque siempre existen relaciones entre las partes, pero siempre se pueden probar, pero con más dificultad” (FVD – fiscalia violència gènere).

“A veces, en cuestiones lesivas, cuestiones de agresiones sexuales existen una serie de indicios por las pruebas que se han hecho, por los partes de lesiones, por lo que ellas han manifestado a un tercero como testigo de referencia, y intentamos conseguir la prueba a través de esto. Pero es más difícil por supuesto, cuando la víctima no declara o no quiero perseguir el hecho delictivo, si no tienes otros datos, en muchos casos las sentencias son absolutorias” (FVD – fiscalia violència gènere).

En tot cas, molts dels professionals restants, entenen que la seva responsabilitat seria fer una derivació del cas als mossos d'esquadra que són els que són competents en els casos de matrimonis forçats. I abans d'aquesta derivació en tot cas, un cert acompanyament en la mesura dels recursos disponibles, o una informació a serveis socials perquè poguessin fer aquest acompanyament.

“Temas de sensibilización, supongo que podemos hacer el trabajo previo, antes de que se den estas situaciones, a las familias, a las mujeres... Luego una vez se dan, asesoría jurídica, incluso acompañamiento psicológico si la persona lo necesita” (X04 – PIAD).

“Jo crec que l'atenció a la víctima no hi ha cap punt específic per aquets tema, jugaríem amb, trucaríem els mossos d'esquadra” (S01 – sanitari).

“Sí, yo ahora voy a hacer una derivación, y de eso se encargará servicios sociales. Seguiremos con el caso, y entre servicios sociales y nosotros se le tendrá que buscar una ayuda económica, o un sitio para dormir” (X04 – PIAD).

“Si esa persona manifiesta que esta siendo coaccionada o que es víctima de un matrimonio forzado lo que está estipulado es que como mínimo esa patrulla tendría que hacerle un ofrecimiento de acciones a esa persona y derivarla para que le tomen declaración. Este hecho no lo hace directamente guardia urbana sino que nosotros abrimos unas diligencias de prevención o de información, se

introducen en el sistema informático policial, y después se acompaña a esa persona si requiere asistencia médica o se le acompaña a la Oficina de Atención a la Víctima de Mossos d'Esquadra, porque evidentemente este ámbito no es competencia de Guardia Urbana. Lo normal es que si pasa este hecho se hagan unas diligencias informativas donde se explique que pueden existir unas posibles coacciones o un matrimonio forzado. Por lo tanto como poco, se le debería coger una declaración a la víctima y ver que se podría hacer con ella. A nivel social, contactar con servicios sociales para valorar sus condiciones particulares y abrir unas diligencias informativas para esclarecer los hechos y si se ha producido algún ilícito penal” (P05 – Guardia Urbana).

El paper de la mediació és polèmic perquè si partim d'un diagnòstic de violència masclista, la mediació està totalment prohibida, i pot fins i tot representar un risc per a la vida i la integritat física de la víctima. Hi ha seriosos dubtes que hi pugui haver cap tipus de mediació, consens o diàleg entre parts desiguals quan hi ha aquesta violència. Igualment és summament difícil distingir, quines formes de matrimonis pactats es mantenen fora de la violència masclista (i per tant podria ser susceptible el consens i la mediació) i quan es converteixen en matrimonis forçats (on ja hi ha violència masclista). En canvi, a la llum de les experiència de les persones consultades, la mediació apareix com un recurs vàlid quan no hi ha un risc molt alt per a la víctima, i es considera que la mediació pot esdevenir un instrument preventiu, molt millor que acudir al recurs punitiu.

“Jo combinaria les dues coses, aquest cas el registraria i ho parlaria amb la dona i els pares i a veure on arribem” (X1 – programa municipal).

“El tema de la justicia aquí lo vivimos muy mal. Allí lo solucionamos entre nosotros, aquí no puede haber denuncias. Allí ninguno toca a nadie, buscamos la paz, porque si me tocan a mí, tocan a toda mi familia. Hemos acordado esto para mantener la sociedad” (E05 – mediadora subsahariana).

“Nosaltres fa anys que treballem amb una entitat que té un mediador que es diu Said, és paquistanès, parla l'urdú i el panjabi perfectament, és un senyor, que també és important. I la primera consigna és que al centre no hi ha nens i nenes, sinó que al centre hi ha alumnes. I tots han d'anar a les excursions, a les activitats

de l'escola...Perquè ens trobem que no deixen anar a les nenes a les excursions. Sempre els diem que les vigilem. I que com que estan aquí han de complir els normes d'aquí. El mediador els hi explica molt bé, amb el seu idioma i de tu a tu. Perquè clar, nosaltres com a dones, blanques, catòliques i sense vel, per tant, no tenim legitimitat cap a ells. Els hi ha de dir un home, amb el seu idioma, del seu color de pell, dels seus....un home casat, amb fills..." (ED02 – Educació).

Fins i tot es posa en relleu per part de algun professional que si els casos de matrimonis forçats s'han d'investigar i perseguir com a formes de tràfic d'éssers humans, la mateixa organització policial competent en aquests casos dificultarà enormement aquesta tasca, ja que són unitats policials especialitzades en la lluita contra el crim organitzat, cosa que no succeeix en la majoria dels matrimonis forçats a la ciutat.

"Aquí es planteja un altre repte, les unitats policials de trata son unitats que nomes tenen al cap les bandes de crim organitzat, i clar jo els hi dic els casos de matrimonis forçats, els casos que hem tingut de servei domèstic, aquestes situacions no podem parlar en molts casos de crim organitzar i llavors? Com fem el procés? Perquè el que no podem fer es no hi ha crim organitzat, no hi ha víctima de trata, perquè els elements existeixen igualment" (E13 – entitat tràfic d'essers humans),

Moltes de les persones entrevistades subratllen que el procediment d'intervenció serà totalment diferent si la víctima és una menor d'edat, o si és una persona adulta. Si és una menor d'edat, l'organisme competent és la DGAIA, com qualsevol altra situació en la qual un menor es troba en una situació de violència i potencial desemparament.

"La llei ens atorga un paper tant preventiu, com d'atenció d'ofici, si estem parlant de menors d'edat pensaríem que s'estan vulnerant els drets de la infància i l'adolescència, perquè el noi/a és menor d'edat, per la qual cosa s'ha de poder posar en coneixement de la direcció de l'atenció a la infància" (X05 – serveis Socials Raval).

"Per tant, no sols ella "te vaig a casar", sinó que moltes vegades hi havia coaccions, amenaces, maltractes físics, a la nena ja no se li permetia anar a

l'escola. Per tant, confluïa altres circumstàncies que molt sovint, en ser una adolescent, motivava que aquí féssim un desemparament preventiu” (ED01 – DGAIA).

Són diversos els professionals entrevistats que es mostren crítics amb la intervenció per part d'infància amb aquests menors en els casos de matrimonis forçats. La no existència de recursos específics per a víctimes de violència masclista, de matrimonis forçats o de tracta és severament criticada per molts d'ells.

“Nosaltres hem denunciat situacions que ens han arribat de noies que arriben a nosaltres amb 18 o 19 anys, que t'expliquen que han estat en centres de menors, que elles han viscut aquesta situació i que ningú va activar res com a víctimes de trata, això ho has de denunciar perquè el sistema ha fallat, no ha detectat ni ha ofert el tractament que es mereixia aquesta persona mentre era menor i estava sota la tutela de la DGAIA, això no pot ser” (E13 – entitat tràfic d'essers humans).

Si es tracta d'una persona major d'edat, diversos professionals coincideixen a afirmar que el procediment d'actuació hauria de ser com qualsevol altra víctima d'altres formes de violència masclista, tot i que reconeixen que no sempre és així.

“En el moment en que una persona adulta, ens demana ajuda a un tema que entenem que es una vulneració dels drets, el primer que farem serà acompanyar-la o orientar-la, i acompanyar-la també físicament a posar una denúncia. A Barcelona com hi ha tot un circuit, que és com un mandat de govern de intervenció prioritària en temes de violència, doncs hi ha dissenyat tota una sèrie d'actuacions per tenir un equip al moment de l'actuació, per a vivendes...” (X05 – Serveis Socials Raval).

Alguns professionals subratllen algunes de les dificultats més importants que es troben a l'hora d'intervenir en els casos de matrimonis forçats. Sobretot perquè com en altres formes de violència masclista, de vegades després de la inversió de temps i recursos dels professionals la víctima acaba abandonant, i en aquest cas, torna amb la seva família i es resigna a casar-se.

“Quan una noia dona l'alerta, la situació és molt dura, saps que està en contra de tot. Llavors acompanyar-la en tot aquest procés, és una inversió per part de tots que moltes vegades no saps si arribarà al final o no. I aquesta inversió per part de tots, hi han els interessos de cada lloc. Moltes vegades ens costa a tots els professionals i no vull acusar a ningú” (X05 – Serveis Socials Raval).

Una altra de les dificultats és quan estan davant adolescents, que poden esgrimir l'amenaça d'un matrimoni forçat com una forma de cridar l'atenció dels seus pares, o com a estratègia dins d'un conflicte familiar.

“Estem parlant de nois i noies adolescents que en el moment que disputen amb els seus pares, utilitzen per cridar l'atenció les situacions que alertaran als seus protectors” (X05 – Serveis Socials Raval).

També són diversos els professionals que denuncien que la pressió assistencial que ja tenen, sobretot en els serveis comunitaris i sanitaris, fa impossible l'assumpció d'aquestes responsabilitats d'acompanyament i seguiment dels casos de matrimonis forçats. A més que si es manca d'una veritable infraestructura d'acompanyament i ajuda a la víctima una vegada que denuncia o fuig de la seva família per evitar un matrimoni forçat, difícilment es podrà ajudar a aquesta dona.

“No le podemos vender a esa chica que a partir de conseguir que no la casen con quien no quiere, ella va entrar en un paraíso de felicidad, tiene que saber que ella pierde a su familia.. Tenemos que conocer también aquellas cosas a las que ella le da importancia y tenerlas en cuenta aunque nosotros no se la diéramos” (X02 – Immigració Ajuntament).

“Jo crec que ens falten molt més elements i sobretot tal i com estan els serveis públics, i parlo de l'escola i dels ambulatoris, on pediatres tenen visites com a molt de quinze minuts, i dubto molt que puguin intimar. I per molta intuïció professionalitzada que tinguis, moltes situacions s'escaparan, o no arribaràs a tenir prou relació amb aquesta persona per veure si es que es una noia molt fantasiosa o que (...) I treballem amb molta pressió, perquè la persona que treballa en aquest

cas, treballa en aquest i en cinquanta més. Tenim tantes situacions imperioses, que una situació com aquesta, dius si realment la cosa és així, ho farem” (X05 – Serveis Socials Raval).

“Saps què passa? Que arriba un punt que l’escola hem de ser el punt i puntal de tot: riscos laborals, psicòleg....ho has de fer tot i no tothom hi està disposat. Arriba un punt que no pots....i a més a més de tot això hi ha un currículum que hem de complir. S’intenta, a tots els centres tenen les seves reunions amb gent de fora, psicòlegs, psiquiatres, serveis socials, amb tot, però clar....al meu centre perquè són 250 alumnes, però un institut amb 800-900 alumnes és més difícil. S’intenta treballar quan ho veus, però no sempre ho veus” (ED02 – Educació).

Només una de les persones entrevistades posa en relleu la dificultat afegida quan la víctima de matrimonis forçats ja té fills / es, si finalment es fa una intervenció d'aquest cas com una forma de tràfic d'èssers humans.

“Nosaltres com a víctimes menors de trata tenim dues puntes: les adolescents que han estat víctimes directes i les altres els fills/es de víctimes. La llei d’estrangeria preveu que el menor, fill i filla de víctima, es troba en territori espanyol son considerats víctimes de tràfic. El problema es que considerem davant la manca de recursos per acollir a mares amb nens víctimes de tràfic, s’han separat nens i mares, els nens se’n van tutelats i les mares aquí, i penses perdona?” (E13 – entitat tràfic d’essers humans).

Els professionals vinculats a entitats o institucions amb responsabilitats en demandes d'asil manifesten les dificultats perquè les demandes d'asil per matrimoni forçat prosperin, tot i que la llei ho preveu. En aquest cas, aquests professionals tenen un coneixement detallat també de quins són els procediments a seguir en la demanda d'asil.

“Lavors la fugida d’aquest matrimoni forçós es el que justifica la sol·licitud de protecció internacional o persones que han sigut víctimes de matrimonis forçats i ho detectem aquí, grups familiars que ens poden arribar que s’ha generat a partir de matrimoni forçat i a partir d’aquí sí que ho treballem” (E14 – entitat immigració).

“Llavors no es tant que jo sol·licito per matrimoni forçat, sino que jo sol·licito perquè m’han perseguit i normalment el matrimoni forçat es una forma més de persecució, perquè hi ha hagut mal tractament, han hagut pallisses, tot tipus de discriminació, vull dir es un tipus mes per acumular a l’expedient, es un aspecte mes” (E14 – entitat immigració).

7.6. Opinió dels professionals sobre les lleis i polítiques públiques existents sobre matrimonis forçats

La gran majoria dels professionals entrevistats valoren positivament la recent criminalització dels matrimonis forçats. No tant perquè la seva inclusió en el Codi Penal³¹ hagi de suposar un increment considerable de casos que es denunciïn i s’aconsegueixin sentències condemnatòries, sinó perquè confien en la tasca dissuasiva i pedagògica que la seva tipificació comportarà. En aquest sentit aquests professionals confien en el valor simbòlic del dret penal, on es busca més és funció educació social, que no tant la seva persecució efectiva.

“Era un precepto que se necesitaba conforme a los organismos internacionales. Es una forma de violencia contra la mujer, esto ya a nivel personal, y creo que es un avance que nuestro Código Penal haya acogido esta figura como tal, es decir, que la haga visible. Porque la violencia o la intimidación para una persona para obligar a alguien ha hacer algo, podía ser antes penada como coacciones, pero que se visibilice realmente que esto ocurre, y que se le dé ese nombre, que no quede allí en la nebulosa de las coacciones, que son muy variadas, porque las coacciones es lo mismo que yo cambio la cerradura de un portal y le impido entrar que un matrimonio forzoso. Que ya se establezca esta figura, como figura autónoma, fuera de las coacciones y las amenaza, de los actos de violencia de esta entidad, a mi me parece un avance muy importante” (FVD – Fiscalia violència gènere).

³¹ S’entén per dret penal simbòlic aquelles actuacions en matèria de dret penal on més de buscar la reducció del delictes l’objectiu que es persegueixen és disminuir les inquietuds socials sobre la delinqüència (Díez Ripollés, 2005).

“Jo crec que es bo, sempre serà bo, però amb les mesures penals no aclarim res, perquè el que s’ha de fer es muntar formació, molta sensibilització, molta explicació per a que els propis afectats decideixin no fer-ho, això es la clau. Crec que es millor que estigui tipificat que no, perquè sempre tens un element per dir això no es farà si tu no aconseguixes que el propi afectat decideixi no fer-ho, però primer has de passar perquè ell decideixi no fer-ho” (E14 – entitat immigració).

“Considero que en caso extremo, es una herramienta. Pero solo en caso extremo, hay que dar todos los pasos previos. Para mi es la ultima herramienta. Que además se puede utilizar disuasoriamente, como advertencia” (X02 – Immigració Ajuntament).

“Sí, me parece un avance, porque habrá más formación jurídica en todos los sentidos, no sólo en los profesionales del derecho sino en todo el sector relacionado con los menores. Siempre que hay modificaciones en estos temas o se agravan delitos con menores parece que se enciende una bombilla que en otras ocasiones pasaba desapercibida” (FM – fiscalia menors).

“Diguéssim que al considerar un delictes en sí, jo crec que podria tenir impacte, perquè és veritat que entenc que en les comunitats a nivell de pedagogia i organitzacions, es té clar que el tema dels matrimonis forçats no s’han de permetre, s’han de combatre, etc. Però el fet de que sigui un delictes pot ser un element per reforçar, perquè si que crec que sobre comunitats d’immigrants, em temes il·legals, tot això és un dels temes que preocupa, i en aquest sentit pot ser un element. Fa falta més a més una pedagogia” (OAR – Oficina Afers Religiosos).

És cert que en nombroses ocasions, es reivindica la utilització del dret penal per prevenir i/o aturar certs comportaments socials fortament arrelats, com ara la violència de gènere (Maqueda, 2007), encara que en realitat el dret penal en aquests casos compleixi una funció més de dret penal simbòlic (Bergalli, Bodelón, 1992). Per exemple, el dret penal en els casos de violència de gènere en l'àmbit intrafamiliar compleix una tasca també educativa i pedagògica, i de certa transformació social, quan aconseguix visibilitzar la violència de gènere com una greu violació dels drets humans de les dones, i per tant, un comportament inadmissible en una societat democràtica. La societat comença a acceptar

la violència de gènere com un problema molt greu i de tots/es, des del moment que es converteix en un delictes en el Codi Penal, i ja són pocs els que s'atreveixen a justificar la violència de gènere per qüestions d'educació, patrons masclistes o conflictes que succeeixen en la intimitat de les famílies i sobre les que l'Estat no ha d'interferir.

També per a molts d'aquests professionals la inclusió en el Codi Penal clarifica i facilita la seva tasca per a la prevenció i eradicació dels matrimonis forçats.

“Ja, però això, el que et permet a tu es poder ficar-te allà i portar a terme tota la resta de coses que nosaltres no podem entrar si no hi ha un tipus penal darrera. Ens permet treballar, no es la única base però sí important” (P04- mossos d'esquadra).

“A nosaltres el fet que sigui un delictes ens dona mes armes. Es molt important, evidentment, perquè com he dit tenim armes per poder fer algo mes que no instruir, matar-te a agafar declaracions per res, però clar si no ho detectes no es pot aplicar el tipus penal, i per tant, no es efectiu” (P02 – mossos d'esquadra).

Alguns d'aquests professionals subratllen un cop més els problemes que suposa una intervenció que depèn d'una denúncia penal. Les víctimes, la majoria de les vegades menors d'edat o molt joves, difícilment denunciaran a les seves pròpies famílies, perquè són els que més volen, i perquè les conseqüències familiars, socials, econòmiques i educatives seran terribles per a elles. Denunciar penalment als seus pares té un cost elevadíssim per a les seves vides i les seves oportunitats futures.

“Para ellas denunciar es poner en riesgo la vida. Ellas saben que van a estar protegidas un tiempo, cuando logran ser protegidas. Intuyen que no hay ninguna posibilidad y la buscan en otro lado. No hay ayudas. Las asociaciones que trabajan con víctimas de trata o ayuda a mujeres en situación de violencia, no tienen ayudas, no saben donde derivarlas, no tienen dinero, no tienen sitio” (E07 – entitat tràfic d'essers humans).

“También el tema que sea un delito, en ese caso depende luego, ¿que implica?, ¿Qué clase de trabajo se hará después con las familias? Si la chica denuncia a sus padres, ¿Qué le pasará a sus padres? Yo creo que se tendría que hablar con

las familias, con los hombres de las comunidades... Y si es un delito penal, entonces la chica en la denuncia implica un alejamiento de la familia y una serie de otras consecuencias, cuántas chicas lo harán, cuántas chicas condenaran a sus padres” (E09 – entitat social).

Aquesta és una qüestió que genera confusió l'atenció dels matrimonis forçats, ja que les dones víctimes de matrimonis forçats tenen actituds aparentment contradictòries: d'una banda, volen evitar o fugir dels matrimonis forçats, però per altra banda, no volen iniciar accions legals contra seus familiars, ja que els volen, i desitgen també mantenir canals de comunicació futura (Igareda, 2013).

Però també és majoritària l'opinió entre les persones consultades, que convertir els matrimonis forçats a delictes no té cap sentit si no va acompanyat de polítiques públiques, d'una banda, de sensibilització i formació als professionals implicats, a les comunitats i a la societat en general, i d'altra banda, de polítiques públiques que dotin d'una veritable xarxa d'atenció integral a aquestes víctimes un cop s'hagin atrevit a denunciar.

“Jo crec que s’haurien de buscar sistemes de prevenció, principalment. O sigui, que poguessin prevenir enlloc d’arribar a una separació familiar, a un trencament familiar. S’hauria de fer molt èmfasi en els temes de prevenció, des del punt de vista de formació, de coneixements, d’estar en contacte... Això seria bàsic. I en lo cas que això no pugui ser, que realment hi ha una oposició absoluta per part de la família, en aquest cas que tu pugues garantir una xarxa de seguretat, d’acollida i d’acompanyament de menors, parlem de menors” (OND – Oficina per a la No Discriminació).

“Aquí en Cataluña creemos que uno de los espacios donde hay que fortalecer la identificación y la ayuda es en los espacios de inmigrantes, es allí donde van las mujeres a pedir ayuda. Y en esos momentos el tejido inmigrante se está manteniendo pero no tienen ningún recurso, y esto es grave porque las mujeres van a allí. Cuando las mujeres escapan de un matrimonio forzado, ellas van a pedir ayuda o a una iglesia, ya sea la que sea, o a un hospital, o a grupos de inmigrantes. Y ninguno de los tres están preparados para identificarlas” (E07 – entitat tràfic d'essers humans).

“Uno de los problemas más grave es el que he dicho, la protección es muy cara y existe una falta de servicios. Por ejemplo servicios sociales tiene una sobre carga de asuntos, es imposible que detecte de forma directa un caso de matrimonio forzado cuando simplemente pueden realizar una entrevista, necesitan más tiempo y no lo tienen, es por eso que siempre lo detectan a través de las ayudas económicas que solicitan, este es un hecho que hay que solventar. O por ejemplo, DGAIA no tiene plazas suficientes para atender a los menores y las plazas con las que cuentan no están adaptadas a los menores víctimas de matrimonios forzados, ya que normalmente la mayor parte de los menores que residen allí tienen unas circunstancias familiares muy distintas, son menores que provienen de familias desestructuradas, y por lo tanto el entorno no se si es el adecuado” (FM – fiscalia menors).

Són pocs els professionals que assenyalen la falta d'acció de certes administracions o institucions públiques que tenen competències sobre aquesta matèria i que a penes han actuat. En ocasions s'assenyala que la falta d'actuació es deu al fet que la immigració és un fenomen recent al nostre territori comparat amb altres països europeus, on pel seu passat colonial tenen a comunitats d'aquests països vivint des de fa ja moltes dècades. El problema dels matrimonis forçats aquí és encara un problema dels altres, perquè vivim en una societat que es percep homogènia i sense diversitat, quan no és així.

“Llavors aquí la immigració ens ha arribat de cop i cal pensar que no som només catòlics des de fa 40 anys encara no, només hi havia una religió, una raça i una cultura i de cop i volta hem descobert que al món hi ha de tot i ara es volen fer moltes coses a corre-cuita (...) Penso que és un pas que s'ha hagut de fer perquè la UE hi havia ja unes polítiques que estaven ja molt establertes però a aquí no hi ha pogut haver el debat perquè no existia el tema, i quan hi ha sigut ha estat un problema. “hi ha moros per tot arreu, socorro i ens venen a prendre què? (...)”(ED02 – Educació).

En aquest sentit, són diversos les persones consultades que valoren especialment el treball dels Mossos d'Esquadra en els matrimonis forçats, potser la institució que més ha

destacat a Catalunya i al conjunt de l'Estat espanyol en la prevenció i actuació davant d'aquest problema .

“A mi el que hem sobta es que qui te competència en aquesta temàtica des d'un punt de vista polític es l'Institut Català de les Dones i no mouen fixa, i en canvi els Mossos sempre han actuat molt be en relació a l'atenció de les víctimes, que altres cossos policials no haguessin tingut aquesta mira. Els que han intentar generar determinats espais de coordinació han estat els Mossos, no ens equivoquem” (E13 – entitat tràfic d'essers humans).

També se subratlla per part d'alguns professionals, el canvi en l'actitud i en la naturalesa de les polítiques públiques que es duen a terme en aquests temes, i en tota campanya de sensibilització a les comunitats. Es destaca li paper fonamental de l'educació dels nens / es d'aquestes comunitats des del respecte, i una visió intercultural de la societat, cosa que denuncien no sempre es fa.

“De dialogar, acercarse des de el respeto, porque si tu vas a darles lecciones sobre lo que tienen que hacer, es como el caracol cuando le tocas el cuerno, se mete para dentro. Entonces tiene que ser siempre des de el dialogo, des de el respeto, darles un espacio para que puedan expresar lo que son...(…) Cuanto mayor nivel de estudio, y cuanto más mayores puedan ir a la escuela, mejor. Bajo mi punto de vista eso implica, forzar de alguna manera que hasta los dieciséis tienen que ir, pero también crear en el instituto o el colegio, un ambiente de aceptación cultural. Que el padre vea, que porque su hija estudie, no la vayan a obligar a quitarse el pañuelo. Porque ahora hay escuelas donde a las chicas se les dice que pueden hacer un grado superior pero si se quitan el pañuelo y estoy absolutamente en contra de esa línea. Si queremos potenciar que estudien, tiene que ser que no se encuentren en un ambiente hostil a su identidad. Pero ahí no se trata de trabajar con la comunidad, se trata de trabajar con la comunidad educativa, que es más duro el trabajo” (X02 – Immigració Ajuntament).

La manca de polítiques públiques específiques sobre matrimonis forçats s'atribueix moltes vegades a la invisibilització del problema, al seu no quantificació, i a la veritable absència del seu reconeixement com una forma de violència masclista.

“El que hem preocupa realment son les xifres, el diagnòstic, perquè finalment son les xifres les que mobilitzen polítiques, es evident que no estem destinant gaires recursos per entendre que hi ha supòsits de matrimonis forçats o per prevenir aquestes situacions” (E13 – entitat tràfic d'essers humans).

“La realitat de la gent és una escola majoritàriament monocolor, uns veïns més o menys monocolor i llavors amb el tema dels MF potser no cal gastar-hi diners públics no perquè total són quatre o cinc no?!” (ED02 – Educació).

“La principal dificultat, és que a nivell polític no hi ha un reconeixement d'aquesta problemàtica a Catalunya. Jo crec que el que passa és que s'ha de reconèixer el problema del que està passant (...)Tot es va a l'àmbit de violència masclista i la parella. També entenc que té un reconeixement social més clar, i els mitjans de comunicació els temes dels matrimonis forçats, no ho he vist mai i el tema de la mutilació genital, alguna vegada nomes. Últimament, tenim molt poc reconeixement políticament i ideològicament” (X03 – Institut Català de les Dones).

Aquest ampli desconeixement sobre el fenomen dels matrimonis forçats és comú a tot el territori de l'Estat espanyol (Igareda, 2015) a diferència d'altres països europeus, on compten amb més investigacions sociològiques, criminològiques i dades empíriques sobre la prevalença dels matrimonis forçats a les seves societats. El fenomen no és marginal, i el més paradoxal és que fins i tot s'estima que creix quan aquestes comunitats s'assenten en territori europeu, just el contrari que succeeix en els països d'origen (Clark i Richards, 2009).

Alguns dels professionals entrevistats fan propostes concretes d'altres tipus d'actuacions públiques que serien necessàries per respondre socialment als matrimonis forçats la creació de mecanismes de denúncia (i no necessàriament denúncia penal) fàcils i accessibles, com telèfons d'ajuda; la utilització de lleis ja existents que podessin protegir a aquestes víctimes des d'altres vessants, com per exemple, la demanda d'asil; l'enfortiment dels serveis diplomàtics i consulars que coneixen d'aquests matrimonis;

“I altre problema es que els únics telèfons que la gent te clars es el d’urgències i el de policia, ningú sap els altres números. I a més, molta gent ni identifica la trata com un tipus de violència per dir mira truco a tal, i si son temes relacionats amb delictes la gent li fa por tenir contacte amb la policia. Son temes que s’han de treballar des de l’escola, es a dir: que es pot denunciar?; existeix la denuncia anònima?; una sèrie de formació que et permeti ser un ciutadà com deu mana, que entengui que només poses en coneixement de les autoritats una situació determinada i això no implicarà res mes” (E13 – entitat tràfic d’essers humans).

“La resolució de 16 de gener de 2008 del Parlament Europeu es feia ressò de la iniciativa d’introduir un número de telèfon d’assistència a l’infant. No és que siguem especials, és que has de fer-ho. Catalunya disposa del telèfon Infància Respon, servei gratuït les 24 hores, que depèn de la DGAIA. Aquest servei permet donar resposta efectiva a les comunicacions de la ciutadania, a tots els professionals, especialment els professionals de la salut, dels serveis socials i de l’educació. Article 92 de la llei 14/2000. Ho dic perquè com que matrimoni forçat pot ser un supòsit de violència masclista, pot haver-hi el telèfon de la violència masclista, i no. Estem parlant de nens i de nenes, i estem parlant d’adolescents. Per tant, és el telèfon aquest” (ED01 – DGAIA).

“Es veritat que es una via molt pobre, en el sentit de que la llei d’asil es del any 2009, encara no te reglament, però des del any que entra en vigor nomes s’han concedit aquesta circumstancia a 5 víctimes en tot l’Estat Espanyol. Però bueno es una via que s’ha de reforçar” (E13 – entitat tràfic d’essers humans).

“Sería necesario que cualquier matrimonio antes de registrar en España o en la embajada en Pakistán, India o Bangladesh, se hiciera una entrevista con un cuestionario tanto para los chicos como para las chicas. No un cuestionario sobre compatibilidades, porque incluso creo que un matrimonio forzado puede conseguir más compatibilidades que un matrimonio por amor, pero aun así lo condeno, porque va en contra de la humanidad. Es un insulto para una mujer, para cualquier persona” (E12 – entitat immigració).

8. Propostes d'estudi sobre prevalença i característiques dels matrimonis forçats a la ciutat de Barcelona. La necessitat d'un protocol d'actuació.

Nombrosos/as autores/s (Gangoli & Chandler, 2009) coincideixen que el millor diagnòstic de la situació que viuen aquestes dones quan pateixen la violència de gènere dels matrimonis forçats, és la utilització de la categoria d'interseccionalitat, és a dir, la seva situació d'opressió (Young, 1990) és resultat d'un conjunt de factors de subordinació com la raça, l'ètnia, la comunitat cultural, el sexe, el gènere, l'edat, la classe social, etc. Aquesta situació d'opressió final, no és una mera suma de discriminacions sinó és una situació específica de subordinació producte de la interacció de tots aquests factors d'opressió alhora. La interseccionalitat (Crenshaw, 1989) ha suposat també un progressiu qüestionament de les formes d'entendre les identitats socials i polítiques. Especialment, d'aquelles interpretacions sobre la identitat col·lectiva i el subjectes polítics en tant unitats monolítiques comuns (Igareda, 2015).

Per tant, la intervenció en els casos dels matrimonis forçats hauria d'anar encaminada a donar poder a aquestes dones, per convertir-les en plenes ciutadanes, i en subjectes actius en la demanda de garantia dels seus drets i llibertats fonamentals. El dret a fugir que la llei empara, a escapar d'una situació de matrimonis forçats es construeix com una alternativa legítima enfront d'una coacció i força. Però aquesta alternativa a fugir, està construïda sobre un hipotètic subjecte blanc i sense gènere. El que s'hauria de buscar és donar poder a les dones per expressar la seva voluntat dins el marc de les seves pròpies comunitats a les quals pertanyen i a les que se senten part (Anitha & Gill, 2009).

Però la traducció jurídica i política de la categoria de interseccionalitat no està exempta de problemes (Schiek 2012). Poques vegades s'ha estat prou creatiu com per aconseguir aquesta traducció. La pròpia estructura del dret i les categories jurídiques amb les que opera, no permeten gaire marge de maniobra al respecte. Començant per qui és subjecte de drets (Philips, 2008; Igareda i Cruells, 2014), com està configurada la institució matrimonial, què s'entén per discriminació (que no opressió com a resultat de diferents factors de subordinació), com es mesura l'exercici del consentiment individual, i quina és la responsabilitat que l'Estat a través del dret assumeix en la prevenció de la violència de gènere en general, i dels matrimonis forçats en particular.

Potser l'aproximació inicial del Regne Unit intentava aquest objectiu: convertir-se en una eina de protecció dels drets d'aquestes dones, sense recórrer al dret penal i sense exigir la denúncia per desplegar una sèrie d'actuacions estatals que permetessin posar fi a la situació de violència contra les dones i accedir a la xarxa de recursos existents de violència de gènere. Però les crítiques ja recollides sobre els obstacles i límits de tal actuació, que difícilment integraven els requisits de la interseccionalitat, unit al fet que finalment es va optar per criminalitzar els matrimonis forçats, dificulten fer un balanç positiu d'aquesta opció política.

A més les propostes d'actuació futura que es poden extreure de la present recerca han de ser contextualitzades dins de les competències de l'Ajuntament de Barcelona com entitat de l'administració local³².

Les propostes podrien dividir-se en els següents vuit apartats:

8.1. Necessitat de més dades sobre el fenomen: estudi sobre prevalença i característiques dels matrimonis forçats a la ciutat de Barcelona

- Comptar amb dades quantitatives i qualitatives del fenomen dels matrimonis forçats hauria de ser un element imprescindible de diagnòstic abans d'elaborar les respostes legals i de polítiques públiques per prevenir aquest fenomen i per donar una resposta a les víctimes.

Per tenir dades quantitatives que permetin obtenir un coneixement sobre la magnitud i la prevalença d'aquest problema, s'han dut a terme diverses (però escasses) investigacions en alguns països europeus, limitant-se en alguns casos a àrees geogràfiques amb una forta presència de comunitats immigrants on es té coneixement que els matrimonis forçats poden ser una pràctica habitual.

La metodologia utilitzada en aquestes investigacions sobre la prevalença dels

³² Com s'ha vist, moltes actuacions legals vénen marcades per instruments jurídics internacionals (per exemple obligacions derivades del Conveni d'Istanbul), europeus (Directives comunitàries sobre tràfic d'éssers humans o sobre mesures de protecció a les víctimes de delictes) o estatals (modificacions del Codi Penal, del Codi Civil en matèria matrimonial o de la legislació d'estrangeria).

matrimonis forçats és variada, i depèn en gran mesura de l'existència de xarxes d'entitats públiques amb coneixement i atenció directa als casos de matrimonis forçats, o d'una forta presència d'entitats de la societat civil especialment involucrades en la prevenció i actuació davant els matrimonis forçats. Igualment en alguns països, l'estudi quantitatiu sobre la prevalença de matrimonis forçats s'ha realitzat, aprofitant enquestes sociològiques sobre aspectes d'immigració i integració de població estrangera.

8.2. Necessitat de recollir de manera rutinària informació sobre matrimonis forçats a les entitats de la xarxa comunitària de la ciutat

- Introduir indicadors específics de recollida d'informació en centres educatius, cases d'acollida, agències públiques i provades que treballen amb immigrants i refugiats, institucions de protecció de menors, jutjats i serveis d'ajuda telefònica per casos de violència masclista i atenció a la infància.

8.3. Necessitat de formació als professionals amb responsabilitat en l'atenció de víctimes o potencials víctimes de matrimonis forçats a la ciutat

- Formació a professionals que treballen a l'administració de justícia, policia, serveis socials, sanitaris, educatius i d'atenció a la infància.
- Formació a professionals que treballen en entitats de la societat civil que treballen en les àrees de violència de gènere, masclista, dones, immigració i infància.
- Formació a tots els professionals implicats en l'atenció de menors víctimes de matrimonis forçats, especialment a les institucions que vetllen pels drets de la infància: institucions locals, equips d'atenció infantil i juvenil, centres de menors o entitats privades que exerceixen funcions similars per delegació pública.

8.4. Reforç de la xarxa comunitària i entitats de la societat civil que treballen al camp de la violència masclista, tràfic d'éssers humans, immigració i infància per permetre la inclusió dels matrimonis forçats dins dels seus àmbits d'actuació.

8.5. Elaboració d'un protocol de prevenció i intervenció sobre matrimonis forçats a la ciutat

El protocol haurà de coordinar un abordatge multidisciplinari i interinstitucional als matrimonis forçats. Hauria d'incloure com a mínim a la policia, l'administració de justícia, els serveis de la xarxa comunitària, serveis sanitaris i educatius, i entitats de la societat civil.

El protocol ha d'incloure els canals per compartir i transmetre informació, els rols i responsabilitats de cada organisme. Igualment serà necessari especificar les diferències entre el secret professional i les excepcions en què el professional podrà compartir informació per protegir l'individu d'un greu i imminent perill.

També el protocol ha d'incloure un mecanisme detallat d'avaluació de risc de cada un dels casos de matrimonis forçats.

8.6. Elaboració de materials i campanyes de sensibilització

- Campanyes d'informació i sensibilització adreçades a les víctimes o potencials víctimes de matrimonis forçats, basant-se en una aproximació intercultural i evitant estereotips que puguin facilitar la criminalització de certes comunitats.
- Elaboració de materials i guies de prevenció i actuació, disponibles en format paper i en línia en diferents idiomes, que incloguin informació sobre recursos d'atenció a víctimes o potencials víctimes de matrimonis forçats, recursos legals (penals, civils, estrangeria, violència masclista i menors), recursos econòmics i assistencials, recursos educatius, suport en temes de salut i assistència consular.

9. Bibliografía

AGRA, M.ª X. (2000): “Multiculturalismo, justicia y género” en AMORÓS, C. (ed.): *Feminismo y Filosofía*. Síntesis: Madrid, pp. 135-164.

AMORÓS, C. (1992): “Hongos hobbesianos, setas venenosas”, *Mientras Tanto*, 48, pp. 59-67.

BALLARD, B. (2008): “Inside and Outside: Contrasting Perspectives on the Dynamics of Kinship and Marriage in Contemporary South Asian Transnational Networks”, en GRILLO (ed.), *The Family in Question: Immigrants and Minorities in Multicultural Europe*.

BERGALLI, R. y BODELÓN, E. (1992): “La cuestión de las mujeres y el derecho penal simbólico”, *Anuario de Filosofía del Derecho*, (9).

BREDAL, B. (2005): “Tackling forced marriages in the Nordic countries: between women’s rights and immigration control”, en WELCHMAN/HOSSAIN (eds.) *‘Honour’: Crimes, Paradigms, and Violence, Against Women*, Zed Books: London, pp. 332-359.

BRIONES MARTÍNEZ, I. M. (2009): “Los matrimonios forzados en Europa. Especial referencia a Francia, Dinamarca, el Reino Unido, Alemania y Noruega”, *Revista General de Derecho Canónico y Derecho Eclesiástico del Estado*, 20 (2009), p. 4.

CLARK/RICHARDS (2008): “The prevention and prohibition of forced marriage. A comparative approach”, *International and Comparative Law Quarterly*, 2008, pp. 502 y ss.

CRENSHAW, K. (1989): *Demarginalizing the Intersection of Race and Sex: A Black Feminist Critique of Antidiscrimination Doctrine, Feminist Theory and Antiracist Politics*. *University of Chicago Legal Forum*

DÍEZ RIPOLLÉS, (2005): “El nuevo modelo penal de seguridad ciudadana”, *Anuario de Filosofía del Derecho*, (22).

ELVIRA BENAYAS, M. J. (2010): "Matrimonios forzosos", *Anuario de Derecho Internacional privado*, n.º 10, pp. 707-715.

European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) (2014): *Addressing forced marriages in the EU: legal provisions and promising practices*, Luxemburg: European Union.

GANGOLI, G. y CHANTLER, K. (2009): "Protecting Victims of Forced Marriage: is Age a Protective Factor?", *Feminist Legal Studies*, 17 (3), 267-288.

GILL, A. K. and ANITHA, S. (2011): *Forced marriage. Introducing a social justice and human rights perspective*, London and New York: Zed Books.

KAZIMIRSKI *et al.*, *Forced marriage: prevalence and service response*, London, National Centre for Social Research, n.º 29, 2009

HEATON/MACCALLUM/JOGI (2009), *Forced Marriage*, Family Law, Bristol,

IGAREDA, N. (2015): "El problema de los matrimonios forzados como violencia de género", *Oñati Socio-legal Series*, vol. 5 (2), pp. 611-622.

IGAREDA, N. (2015b): "Matrimonios forzados: otra oportunidad para el derecho penal simbólico?", *InDret. Revista para el análisis del Derecho*, nº 1.

IGAREDA, N. (2013): "Debates sobre la autonomía y el consentimiento en los matrimonios forzados", *Anales de la Cátedra Francisco Suárez*, nº 47, pp. 203-219.

IGAREDA, N. y CRUELLES, M. (2014): "Críticas al derecho y el sujeto "mujeres" y propuestas desde la jurisprudencia feminista", *Cuadernos Electrónicos de Filosofía del Derecho*, nº 30, diciembre 2014, pp. 1-16.

MAQUEDA, L. (2007): "¿Es la estrategia penal una solución a la violencia contra las mujeres?", *InDret*, (4).

PATEMAN, C., 1995. *El contrato sexual*. Barcelona: Anthropos.

PHILLIPS, A., 2008. Free to decide for oneself. *En*: D.I. O'Neill, M.L. Shanley, I.M. Young, eds. *Illusion of consent: Engaging with Carole Pateman*. The Pennsylvania State University Press, 99-118.

RUBIO, A.;HERRERA, J. (coord.) (2006): *Lo público y lo Privado en el contexto de la Globalización*, Sevilla, Instituto Andaluz de la Mujer.

SCHIEK, D. (2012): "European Union Non Discrimination Law: a multidimensional perspective" *En*: S. Navas, dir. *Iguals y diferentes ante el Derecho privado*. Barcelona: Tirant lo Blanch, 61-82.

SHARIFF, F. (2012): "Towards a Transformative Paradigm in the UK Response to Forced Marriage: Excavating Community Engagement and Subjectivising Agency", *Social and Legal Studies*, 21 (4), 2012, pp. 549-565.

YOUNG, I.M. (1990): *Justice and the politics of difference*. New Jersey: Princeton University Press.